

A médiában megjelenő erőszak hatása a gyermekekre

(TDK-dolgozat)

Jelige: Tévémaci

2011. november 28.

Tartalomjegyzék

1. Alapvetés	3
1.1. Definíciók.....	4
2. Elméletek az erőszak feldoglására	6
2.1. A stimulációs elmélet.....	6
2.2. A habitualizációs elmélet	8
2.3 A katarziselmélet	9
2.4 Az inhibíciós elmélet.....	10
2.5 A gyermekkor halála – elmélet.....	10
3. Vizsgálatok és hatásfelmérések	13
4. A gyermekek életkori fejlődése és a televízió	16
5. A gyermekeknek ajánlott műsorok a médiában	25
6. A gyermekekhez valójában eljutó műsorok	27
6.1. A televíziós műfajok:.....	28
7. A nemek szerepe, jelentősége a médiaerőszak vonatkozásában	40
8. A média jogi szabályozása	43
8.1. Magyarországon	43
8.2. Az Európai Unióban.....	46
8.3. Az Amerikai Egyesült Államokban.....	48
9. A jogon kívüli megoldások a médiaerőszak kezelésére	50
9.1. A V-chip.....	50
9.2. A szülő és a család, valamint más közösségek szerepe és a mediáció ...	51
10. Összegzés	54
Irodalomjegyzék.....	57
Irodalom	57
Felhasznált jogszabályok.....	59

1. Alapvetés

“A televízió azért jó, mert a segítségével olyan embereknek élvezheted a társaságát az otthonodban, akiket be sem engedél az otthonodba.”

David Frost

A televíziót, mint a tömegkommunikáció térhódító eszközét már a XX. század elején megalkották, azonban szélesebb körű elterjedése sokat váratott magára. A század 60-as éveire elterjedt az Egyesült Államokban, ma pedig megállapíthatjuk, hogy életünk szerves részévé vált, milliók számára teszi lehetővé a kapcsolatot a világgal. Az általa megteremtett nyilvánosság nagyobb hatású, mint az írott médiumoké, hiszen az információ fogyasztását nagy mértékben megkönnyíti. *Neil Postman* az *Elveszett gyerekkor* című művében¹ arra a – szerinte sajnálatos körülményre – hívja fel a figyelmet, hogy a televízió képi kultúrája „nem az emberiség történelmében meghatározó szóbeliségen alapul”, ezért értelmezéséhez semmilyen különös képességre nincs szükség. Ma már nem ritka, hogy családonként 3-4, netán még több készülék üzemel otthon, így az emberek gondolkodását, véleményalkotását jelentősen befolyásolja, miközben kikapcsol és szórakoztat. A televízió így szem ráógumijává vált.²

Felmerül a kérdés, hogy amennyiben e találmány valóban vélemény- és viselkedésformáló hatással bír, akkor az vajon károsan hat-e a gyermekek személyiségfejlődésére. A felnőttek általában véve a gyermeket élettapasztalatuk hiánya okán sebezhetőnek és túlzottan befolyásolhatónak tartják, így ennek a körülménynek a megismerésére számos pszichológiai és szociológiai indíttatású kutatást folytattak le a második világháború óta egészen napjainkig.³

Marie Winn *Gyermekek gyerekkor nélkül* című művében⁴ arra világít rá, hogy a televízió átalakította a nevelési szokásokat, átformálta a kapcsolatot a szülők és gyermekeik között. A szülők rábízzák a gyermekeket a televízióra, “az elektronikus bébiszitterre”, ahelyett, hogy maguk nevelnék őket. Mivel a gyermek

¹ Idézi Kiss Judit: A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre. Új Pedagógiai Szemle 2004/09.

² Frank Lloyd Wright (Amerikai író és képzőművész, 1867-1959)

³ Stachó László – Molnár Bálint: A médiaerőszak – tények, mítoszok, viták. MCC-Századvég, 2009.

⁴ Marie Winn: Children without childhood, Pantheon Books, 1983.

a készülék előtt tölti el a szabadidejének jelentős részét, ez megfosztja őt a játéktól és a felfedezés örömétől. A tévét “vezetékes kábítószernek” tartja (Plug-in-drug)⁵, amely akár függőséget is okozhat. A gyermekek, amelyek egykoron Cooper, Verne, vagy Gárdonyi regényeken nőttek fel, ma kábítószerterjesztők, rendőrök és bérgyilkosok cselszövéseiből építik fel élményvilágukat.⁶

Dolgozatomban azt kísérlem meg áttekintetni, hogy a szakirodalom hogyan értékeli a televízió keresztül a gyermekekhez eljutó erőszakot valamint agressziót. Mindez miképpen befolyásolja gondolatvilágukat, a társadalomba való beilleszkedésüket a felnőttkorban, vagy az akár már gyermekkorban meglévő, agresszív viselkedésre való hajlamot. Arra az ebből következő kérdésre is megkísérlem a válaszadást, hogy van-e tudományos alapja annak a nyugati világban elterjedt morális pániknak,⁷ amely a közvéleményt széles körben uralja, és főként a televíziót, mint üldözendő rosszat okolja a fiatalok által elkövetett bűncselekményekért.

1.1. Definíciók

Az erőszak és az agresszió

Az erőszak meghatározásához George Gerbner megfogalmazására⁸ hagyatkozom, miszerint: erőszaknak tekintendő a testi erő nyílt alkalmazása, az illető akarata ellenére véghezvitt kényszerített cselekvés, halál vagy fájdalom okozása, illetve az ezekkel történő fenyegetés. Az agresszió kifejezés alatt pedig dolgozatomban *Ranschburg* után⁹ “minden olyan szándékos cselekményt tekintünk, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valaminek vagy valakinek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon.”

⁵ Kósa Éva: Szemben a képernyővel: az audiovizuális média hatása a személyiségre. Eötvös Kiadó, 1998. 19.o.

⁶ A Misszió c. evangélikus magazin, 2002. szeptember

⁷ Császi Lajos: Tévéerőszak és morális pánik, Új Mandátum Könyvkiadó, 2003.

⁸ Gerbner, George: A média rejtett üzenete. Osiris Kiadó, 2002.

⁹ Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió. Tankönyvkiadó, 1987. 90.o.

Gyermekek és fiatalok

Dolgozatomban némely jogszabály kategorikus különbségtétele ellenére gyermekek és fiatalok alatt ugyanazokat, a 18. életévüket be nem töltött személyeket értem. Jóllehet, az 1978. évi IV. törvény a Büntető törvénykönyvről (Btk.) 107. §-a (1) bekezdésében a fiatalok a következőképp határozza meg: „*fiatalok az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem*”, ettől eltérő módon, a 18 éven aluli korosztályra a médiát szabályozó jogforrásokban a nemzetközi és a hazai dokumentumok a *gyermek*, a *fiatalok* és a *kiskorú* fogalmát egyaránt és ugyanabban az értelemben használják. A gyermekek jogairól szóló Genfi Nyilatkozat és A gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezmény 1. cikke szerint *gyermek* az a személy, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már 18 éves kora előtt elérte. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben is találhatunk rendelkezéseket, amely a *gyermekkori* és a *fiatalok* fogalmát egyaránt használja.¹⁰

A gyermekek és a fiatalok együttes vizsgálatát ebben a témakörben különösen azért is indokoltnak tartom, mert az Európai Parlament véleménye szerint „egyre csökken az az életkor, amelyben [a fiatalok] a bűnözést megkezdik, és egyre nő a 13 év alatti gyermekek által elkövetett bűncselekmények száma, akiknek cselekményei mind nagyobb kegyetlenséggel járnak.”¹¹

¹⁰ Bakos Eszter: A fiatalok bűnözése és a média összefüggései:
<http://jesz.ajk.elte.hu/bakos42.html>

¹¹ Európai Parlament. Jelentés a fiatalok bűnözéséről, a nők, a család és a társadalom szerepéről. Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottság. 2007. Előadó: Katerina Batzeli. 4.o.

2. Elméletek az erőszak feldoglozására

“Elméletileg nincsen különbség az elmélet és a gyakorlat között. Gyakorlatilag van.”

Johannes Lambertus Adriana van de Snepscheut

A médiarőszak hatása körüli érdeklődés – ami sokak szerint valójában pánik – egyidős a televízióval. Az évek során különböző teóriák jelentek meg és váltak ismertté, melyek nagyrészt ellentmondanak egymásnak, azonban mindegyikhez párosult olyan kísérlet, amely alátámasztja saját állításának igazát.

2.1. A stimulációs elmélet¹²

Nevezik még kultivációs, kognitív-behaviorista, illetve utánzásos elméletnek, illetve obszervációs tanulásnak¹³ is. Akik ezt a nézetet képviselik, azt vallják, hogy a gyermekeket a filmekben megjelenített agresszió viselkedésmintákkal látja el, lemásolják, utánozzák azt tetteikben. Ráadásul véleményük szerint ennek nem csak rövid távon érződik a hatása, hanem hosszabb távon is, amennyiben az erőszakot, mint magatartásmintát elraktározzák emlékezetükben, és egy későbbi élethelyzetben, amikor a konfliktusaik megoldását találják meg benne, alkalmazni is fogják a látottakat. Az irányzatot leginkább *Bandura* nevéhez köthetjük, aki a Bobo-baba kísérlettel – melyet később ismertetek – vélte alátámasztottnak a teóriát. Az óvodás és kisiskolás korú gyermekeknél figyelhető meg az utánzásos tanulás térnyerése: hajlamosak magukat Terminátornak, Rambónak képzelni. Úgy látszik azonban, hogy ennek kialakulásához még az is szükségesnek mutatkozik, hogy a környezetben, ahol felnőnek, hétköznapiak és normálisnak és elfogadottnak számítson a felmerülő konfliktusok erőszakos magatartással való megoldása. Ebből tehát kiviláglik ugyan a gyermek utánzásra való hajlama, de ugyanennyire vagy méginkább fontos, hogy az őt körülvevő szűkebb környezet – az iskola, a barátok, és legfőképpen a család – mintáját is átülteti saját viselkedésébe. Ezek, ha megegyeznek, vagy legalábbis kellőképpen hasonlítanak egymásra, akkor a gyermek kölcsönösen mindkét irányból visszaigazolást nyer a

¹² Marcel Frydman: Televízió és agresszió. Fordulópont, 1999.

¹³ Ranschburg Jenő: im.

másik létjogosultságára. A következtetést pedig levonja, és a mintát magára nézve is megfelelőnek fogadja el. Ezt nevezik dupla-adag effektusnak.¹⁴

Buckingham A gyermekkor halála után című könyvében vitatja, hogy a feltételezett “lemásolós” (copycat) bűncselekmények kapcsán valaha is bizonyítást nyert volna az elkövető média általi befolyásoltsága. Azonban manapság olyan széles körben terjedt el az úgynevezett “médiapánik”, hogy a közvélemény hajlamos szinte mindennek a bűnbakjául megjelölni azt. Ennek oka véleménye szerint abban áll, hogy a médiaerőszak szabályozására tett kísérletek általában jóval kisebb ellenállásba ütköznek, mint az erőszakos bűncselekményekhez nyilvánvalóan nagyobb súllyal hozzájáruló olyan okok megnevezésére tett próbálkozások,¹⁵ mint a szegénység, a családok széthullása, az alkoholizmus, a kábítószerproblémák, vagy az, hogy az Egyesült Államokban szinte bárkinak rendkívül egyszerű a halálos fegyverekhez hozzáférni.

A legjobban ezt szerinte a Bulger-eset szemlélteti: 1993-ban két tízéves fiú Nagy-Britanniában megölte a kétéves James Bulgert. A közvélemény – mint sok más alkalommal – ezúttal is a médiát okolta, mint elsőrendű felelőst a történetért, hiszen ezen esetek túl szörnyűek ahhoz, hogy valódi magyarázatot találjanak rájuk. A bíróság is tudni vélte, hogy a két kisfiú a *Child's play III. (Gyerekjáték 3.)* című film hatására követte el az emberölést. Nem akadályozta őket ebben az a tény, hogy a rendőrség semmi olyan bizonyítékot nem tudott felmutatni, ami mindezt alátámasztotta volna. Figyelemre méltó, hogy ennek ellenére maga a nyomozó hatóság is az eset kapcsán a tévéerőszak negatív hatása mellett érvelt.

Császi Lajos Tévéerőszak és morális pánik című könyvében kétségbe vonja, hogy a stimulációs elmélet valaha is megfelelően bizonyítást nyert volna. Úgy gondolja, hogy “ha például mondjuk 3 millióan megnézték egy filmet, és valaki később utánozott egy ott látott gyilkossági módot, abból nem az következik, hogy a film gyilkosságra bujtat, hanem az, hogy ha 2 millió 999 999 ember nem így reagált rá, akkor azzal az eggyel volt valami baj, nem a filmmel.”¹⁶ Eszerint az álláspont szerint a média semmi olyanra nem tudja rábeszélni a nézőket, amit nem

¹⁴ Szilády Szilvia: Erőszak és brutalitás a magyar televíziós műsorkínálatban. *JEL-KÉP*, 33. 1999.

¹⁵ David Buckingham: A gyermekkor halála után, Helikon Kiadó 2002.

¹⁶ Császi Lajos: Tévéerőszak és morális pánik, Új Mandátum Könyvkiadó, 2003.

lennének hajlandók a saját akaratukból – befolyásmentesen – egyébként is megtenni. A pszichológiailag zavart emberek egyébként a történelem folyamán számos alkalommal az adott körülmények közötti, széleskörűen elfogadott kulturális mintákkal indokolták motivációikat, így például a Bibliával, vagy az Oroszlánkirállyal is magyarázták már erőszakos cselekedeteiket. A reális következtetés, ami Császi szerint levonható, mindössze annyi, hogy “bizonyos műsorok bizonyos körülmények között, bizonyos emberekre bizonyos hatással vannak.” Véleményem szerint beláthatjuk azonban, hogy ennek az általánosságnak a megállapításához semmiféle kutatásra nem lett volna szükség. Éppen azokra a kérdésekre nem kapunk megfelelően kielégítő és vizsgálati eredményekkel igazolt választ, hogy milyen műsorok, milyen emberekre, milyen körülmények között milyen hatással vannak, és legfőképpen, hogy *miért*.

2.2. A habitualizációs elmélet

Más néven deszenzitizációs elmélet: ez a megközelítés a valódi problémát abban a jelenségben látja, hogy ha egy személy túl sokszor szembesül az agresszióval, az erőszak alkalmazásával, akkor egy bizonyos idő után közömbösség alakul ki benne ez iránt, mintegy elfásulás figyelhető meg. Ennek az az oka, hogy a megszokott ingerek, melyek már ismétlődnek, csökkentik az éberségi szintet, így tehát az ember unalmasnak érzi őket. A nézet támogatói szerint különösen a gyermekeknél áll fenn a megszokás veszélye. Ezzel csökkenek az esélyei arra, hogy a való életben ugyanezekre a hatásokra társadalom által elfogadott módon reagáljanak. Ranschburg Jenő a legsúlyosabb problémának nem azt tartja, hogy a “képernyőn elharapódzott az ostoba erőszak, hanem éppen azt, hogy csökken a gyerekek ellenállása az ilyen hatásokkal szemben.”¹⁷ Így minél több erőszakot lát valaki a televízióban, annál többre van a későbbiekben szüksége ahhoz, hogy a műsor ugyanazt a kívánt feszültséget elérje a nézőben, hiszen a régi “adag” már unalmassá, érdektelenné válik. Ez aztán idővel egy *circulus vitiosus*-szá alakul át, hiszen a műsorgyártók kénytelenek lesznek egyre félelmetesebb, meghökkentőbb kínálattal előrukkolni annak érdekében, hogy a legújabb alkotások a

¹⁷ Ranschburg Jenő: Agresszivitás a képernyőn – Tévé előtt: védtelenül? Fordulópont, I. évfolyam, 1999/1. 6.o.

nézőközönség érdeklődését egyáltalán felkeltsék, és ilyen módon az iparág megőrizhesse meglehetősen jövedelmező voltát. Az érzelmi reakciókat csökkentő pszichológiai folyamat egyik oka a tudatosulás blokkolása.¹⁸ Ez azt jelenti, hogy a néző, adott esetben a gyermek, a “nem is történt semmi” hozzáállást tanúsítja: nem gondolja át a látottakat, ennek megfelelően az érzelmi reakcióját gyakorlatilag nullára csökkenti. Jóllehet eközben a félelemérzetet is, így ez talán kis mértékben kompenzálja az említett hatást. Ehhez a megoldáshoz hasonló az a reakció, amikor a gyermek a kezével eltakarja a szemét, hogy ne lássa azt, amitől fél, vagy dűdöl magában valamit, annak érdekében, hogy a saját figyelmét elterelje.

2.3 A katarzisélmélet

Seymour Feshbach nevéhez köthetjük az úgynevezett katarzisélméletet. Az elmélet alapján a nézőben felgyülemlett agresszióra éppen, hogy jó hatással van a virtuális erőszak megjelenése, mert annak segítségével mintegy “kiélheti” magát. Ezáltal úgy tűnik, hogy levezeti a feszültségét, amit egyébként talán agresszív viselkedéssel vezetne le. Katartikus élményként fogja fel az erőszakos szereplővel való azonosulást, így *Feshbach* szerint a néző nem hogy frusztráltabbá nem válik, hanem éppen ellenkezőleg, kifejezett megnyugvásban részesül. Ebben mutatkozik meg eszerint a média agressziócsökkentő hatása mind a gyermekek, mind pedig a felnőttek vonatkozásában.

Feshbach négy alkalommal is elvégzett kísérletében (az első ilyen 1955-ben végezte el, majd ezt megismételte 1961-ben, 1971-ben, és 1976-ban is) különféle szidalmazó, degradáló szavakkal illették embereket, mellyel szándékosan bosszantották őket. Ezt követően egyazon a filmből származó agresszív, illetve semleges filmrészletet mutattak be nekik. A kísérlet utolsó szakaszában végül lehetőségük nyílt revansot venni a szidalmazón. A kontrollcsoportnak azok a tagjai, akik *A bajnok* című film erőszakos jeleneteit látták, kisebb arányban

¹⁸ Kósa Éva - Vajda Zsuzsanna: Szemben a képernyővel, Eötvös József Könyvkiadó, 1998.

kezdték szidalmazni azt, aki azelőtt bosszantotta őket, mint azok, akik egy agressziótól mentes részletet követtek nyomon.¹⁹

Stachó László szerint²⁰ azonban az összes későbbi lélektani vizsgálat eredményei az említett kísérlet következtetésével szemben azt igazolják, hogy nem hoz katartikus megnyugvást az agresszió kifejezése. *Zillmann* és munkatársai is szerették volna vizsgálataikkal megcáfolni *Fishbach* elméletét 1973-ban, ami ha nem is sikerült nekik minden kétséget kizáróan, azért rámutattak arra, hogy az agresszív jelenet minősége, tartalma meghatározó – vagy legalábbis jelentősen befolyásoló – tényező lehet az agresszív hatások tekintetében.

2.4 Az inhibíciós elmélet

Az inhibíciós elmélet, mely a habitualizációs megközelítéssel mutat rokonságot, azt állítja, hogy ha valaki az erőszak megjelenítését látja a médiában, akkor az benne, különösen a gyermekekben félelmet vált ki. A szóban forgó jelenség megakadályozza, illetve gátolja az agresszív reakciók előretörését. Ez a bénultság a jogtalanak tartott erőszakos cselekmények látványakor lép fel, és személyenként különböző ideig tarthat.²¹

2.5 A gyermekkor halála – elmélet

*David Buckingham*től ered az elnevezés, mely nem sorolható a klasszikus elméletek közé, mindenképpen érdemesnek tartom azonban e körben ismertetni. A gyermekkor halála ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy a múltra jellemző gyermeki ártatlanság modern korunkban gyakorlatilag eltűnőfélben van.

A korábban fennálló felnőtt-gyermek szembeállítás bizonyos körülmények vonatkozásában lassanként összemosódik, és a gyermekek érettsége vagy viselkedése számottevően hamarabb kezd hasonlítani a felnőttekére, mint

¹⁹ Stachó László - Molnár Bálint: Médiaerőszak: tények és mítoszok. Médiautató, 2003/4. téli szám

²⁰ u.o.

²¹ Korinek László in Gönczöl K. - Kerecsi K. - Korinek L. - Lévy M.: Kriminológia - Szakkriminológia, Complex Kiadó, 2006.

korábban. Ennek oka lehet, hogy “a televízió általános elterjedése olyan széles körű társadalmi döntésnek felel meg, amely megengedi, hogy a kisgyerek jelen legyen háborúban és temetésen, udvarlaskor és elcsábításkor, bűntények helyszínén és koktélpárton”²² – mint láthatjuk tehát, az élet minden területén. Ezt a jelenséget a televízió megjelenését és széles körben való elterjedését megelőzően elképzelhetetlennek tartották, mostanra azonban környezetünk teljesen átfarmálódott ebben a tekintetben.

Marie Winn szerint²³ nem elsősorban a televízióból zúduló erőszak a leghátrányosabb vetülete a médiának, hanem az, hogy a nevelési szokásokat megváltoztatta, amennyiben számos szülő babysitterként használja azt. Ezáltal nem a szülő köti le a gyermek figyelmét, nem olvas fel a gyermeknek mesét, kevesebbet beszélgetnek. Helyettük a doboz neveli fel a kicsiket.

Neil Postman A gyermekkor eltűnése című könyvében a televízióhoz képest a nyomtatott sajtót pozitívabban értékeli. Azon a véleményen van, hogy az előzőből válogatás nélkül áradnak a különböző tartalmak a gyerekekhez olyan módon, amihez semmiféle értelmezési mód, háttérismeret – látszólag – nem szükségeltetik, akárki felkészülés nélkül fogyaszthatja azokat. Mindeközben a televízió jelentős mértékű agresszió és felszínes viselkedés bemutatásával hajlamos eltörölni a szégyenérzetet, ami viszont *Postman* szerint elkerülhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a gyermekkor egyáltalán létezessen. A nyomtatott sajtónak, könyveknek azért tulajdonít sokkal kevésbé kártékony szerepet a kicsikre nézve, mert azokból legalább nem érkezik meg az erőszak olyan közönséghez, amelyik még nem tanult meg írni és olvasni – tehát bizonyos mértékű érettséget feltételez és vár el a közönségtől. Ilyen módon a felnőttek titkait a gyermekek elől eltitkolja, elzárja mindaddig, amíg vélhetőleg elég időssé válnak arra, hogy mindezeket befogadhassák. Véleményem szerint ez utóbbi nem feltétlenül állja meg a helyét, mivel tudjuk, alsós általános iskolások már tudnak olvasni, pedig valamiféle hallgatólagos közmegegyezés alapján őket még kisgyermeknek tekintik. Az információ írott volta tehát a gyakorlatban csak a nagyon fiatalokat gátolja meg abban, hogy ahhoz hozzájussanak.

²² Sanders A.: A is for Ox: The Collapse of Literacy and the Rise Of Violence in an Electronic Age. New York, Vintage, 1995. In: Buckingham: im.

²³ Marie Winn: im.

Buckingham szerint a gyermeklét amúgy is egy folyton változó fogalom, amelynek a jelentése eddig sem volt megfelelően definiálva, inkább csak negatív megközelítésben, mintegy a felnőttiséggel szembeállítva. A gyermeket úgy határozzák meg, hogy ő mi *nem*, és mit *nem tud* megtenni. Leginkább hajlamosak annyira egyszerűen jellemezni, hogy a gyerek nem felnőtt. Így sokak szerint nem megengedhető, hogy a felnőtteknek szánt tartalmakhoz szabad hozzáférése nyíljon, valamint hogy a saját érdekeit képviselje. Ebből adódik, hogy az uralkodó felfogás igyekszik a gyermeket minél magateheteltenebbé tenni, és ezzel gyakorlatilag megtagadni tőle az önértelmezés jogát: a gyerekek számára készült szövegeket és műsorokat sokkal gyakrabban jellemezik azzal, hogy ideális esetben mi *nincsen* bennük²⁴ – legnyilvánvalóbban a szex és az erőszak hiányoznak belőlük –, mintsem azzal, amit tartalmaznak, vagy segítő, nevelő, tanító céllal tartalmazniuk *kellene*.

²⁴ David Buckingham – *im.*

3. Vizsgálatok és hatásfelmérések

“A legtöbb komoly kutatásnak az a végeredménye, hogy a kiinduló kérdés helyett már legkevesebb két kérdés vár megválaszolásra.”

Thorstein Veblen

A médiában látott erőszak és agresszió gyermekekre gyakorolt hatását sokan, sokféleképpen próbálták bizonyítani, következményeit nagyítani vagy éppen kisebbiteni. A vizsgálódás e témakörben nem egyszerű, és ennek több oka is van. Az egyik, hogy a szükséges vizsgálatokat, méréseket legtöbbször nem a hétköznapi életben, valós, életszerű körülmények között, hanem általában “steril”, erősen irányított pszichológiai vizsgálatokkal, laboratóriumi körülmények között végzik. Így a gyermek mellett nincs ott a legszűkebb környezete, a családja, a napi rutinból kiszakítva, elkülönítve éri az említett hatások. Mindezek a körülmények ahhoz vezetnek, hogy már gyakorlatilag lehetetlen a társadalmi szokásoknak megfelelő, a valós társadalomba ültethető példát faragni belőle. Egy másik ok, hogy ilyenkor minden gyermek többedmagával van társaságban, és a többiek viselkedése is nyilvánvalóan befolyásolja az övét. Harmadszor kiemелendő az is, hogy a kutatások rövidtávúak, hiszen nincs mód minden szóban forgó gyermeket élete végéig “kísérni”, és elemezni a viselkedését.

Az első vizsgálatok között szokták említeni²⁵ az azóta széles körben ismerté vált Bobo-baba kísérletet 1965-ből, amelyet *Albert Bandura* neve fémjelez. Az 1960-as években a társadalom már tartott attól, hogy a tévéből áradó erőszak negatív hatással bír a gyermekekre. Ezt alátámasztandó *Bandura* olyan filmet mutatott egy csoport gyermeknek, amelyben többek között egy babát ütögetnek, rugdálnak, és közben “piff-puff” hangokat hallatnak. Egy másik csoport gyermeknek békés témájú filmet vetítettek, majd ezt követően együtt küldték őket játszani. A különböző játékokat ők biztosították a gyermekek számára, amelyek között természetesen megtalálható volt a filmbéli áldozat, Bobo-baba is. Annak a csoportnak a tagjai, akik az erőszakos filmet látták, természetesen nagyobb arányban kezdték ütlegelni a babát, mint azok, akik mindezt nem látták. Az eset tükrözi azt a más vizsgálatokból is ismert tényt, hogy a gyermekek hajlamosak a

²⁵ Lásd többek Gönczöl K. - Kerecsi K. - Korinek L. - Lévay M.: im.

felnőtteket utánozni, így tehát az erőszakos cselekményeket másolni is. Kérdéses azonban, hogy ezek a “bizonyítékok” nem sarkítottak, kiragadottak, és meglehetősen életszerűtlenek-e, ebből kifolyólag alkalmasak-e egyáltalán messzebb menő következtetések levonására.

A gyermekek előszeretettel másolják ugyan felnőttek viselkedését, nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy ez a felnőttekre is jellemző. Így jelentek meg az úgynevezett másolásos (copycat) bűncselekmények. A kutatások már régen kimutatták²⁶, hogy a gyermekek és fiatalok utánzásra hajlamosak, így rövid idő alatt rendhagyó módon sokat tanulnak szinte minden jelentősebb nevelőtől – szüleiktől, társaiktól, az iskolától, médiától, a közösség más tekintélyesebb tagjaitól – akikkel kapcsolatba kerülnek.

Az 1970-es években *Robert Liebert* és *Robert Baron* végeztek kísérleteket²⁷ a témában. Módszerük az volt, hogy gyermekeknek agresszív tartalmú képsorokat mutattak be egymás után, majd ezt követően különböző élethelyzeteket felvázolva eléjük két lehetőséget adtak nekik: bántani vagy segíteni (hurt or help) a másik emberen. Feltűnően sokan választották a bántás lehetőségét azok közül, akik az erőszakos médiaanyagot nézték előtte – mintha az erőszakos viselkedés “normálissá” vált volna a számukra.

Az említett vizsgálatok eredménye mind kérdéses *Buckingham*, *Császi* és mások szerint a következő szempontból: majdnem minden kutatás eredménye arra vezet, hogy minél több agresszív tartalmat fogyaszt a gyermek a médiából, annál erőszakosabb lesz, azonban valami oknál fogva mégsem látjuk ennek az eredményét a mindenkori felnőtt társadalomban. Hiszen többé-kevésbé mindannyiunkat érték az említett hatások fiatal korban, mégis az emberek túlnyomó többsége jogkövető életet él és nem folyamodik az erőszak alkalmazásához konfliktusainak megoldása céljából. Ez talán azt mutatja, hogy a médiaerőszak mellett fajsúlyosan jelen kell lennie más tényezőknek is ahhoz, hogy az említett hatást elérjék. Ezek az úgynevezett kockázati tényezők²⁸, melyekből minél több érinti egyszerre az adott kiskorút, annál nagyobb eséllyel

²⁶ Stuart Hall: A média és az erőszak. Replika, 1999. március

²⁷ Ian Marsh: Sociology: making sense of society. Pearson Education, 2005.

²⁸ Katona Nóra, Szitó Imre: A vizuális médiában megjelenő erőszak hatása a gyermekekre és serdülőkre: http://www.szitoimre.com/doc/29_media_eroszak.pdf

válí erőszakossá a későbbiekben. Ezek korántsem kimerítő felsorolással a következők: a szegénység, a családon belüli erőszak, erőszakos szomszédok, a szülői felügyelet elhanyagolása, hiperaktivitás, és a médiaerőszak,²⁹ valamint a tanulási nehézségek, illetve a túlságosan stresszes életű családban való nevelkedés, illetve az elhanyagoltság.

²⁹ Brownie K., Hamilton C.: The influence of violent media on children and adolescents: a public health approach, Lancet 2008, 1–16. In: Katerina Batezli: im.

4. A gyermekek életkori fejlődése és a televízió

Ahogy az élet minden más területén, természetesen a médiafogyasztás terén is helyesnek látszik különbséget tennünk a befogadó személyek életkora között, hiszen a káros vagy jótékony hatásoknak, már ha egyáltalán vannak ilyenek, függniük kell az érettségüktől.

4.1. *Csecsemők* (18 hónapos korig)

Mizukami vizsgálatait azt mutatták ki,³⁰ hogy mire egy csecsemő eléri a három hónapos kort, már oda tud figyelni egy működő televízőkészülékre rövid ideig. Igaz, ehhez még szükséges, hogy valaki kifejezetten odafordítsa őket az irányába. Azonban ez még így is nagy megterhelést jelent nekik, majdnem minden vizsgált csecsemő már hat percnyi tévézés után a fáradtság és nyugalom jeleit mutatta, vagy éppen sírni kezdett. Hat hónapos korban a kisbaba már maga tudja a figyelmét a készülékre irányítani akár tizenhat percen át is, ha semmi érdekesebb elfoglaltság nincsen a közelben.³¹ Az igazsághoz azonban hozzátartozik szerinte, hogy könnyen találunk érdekesebbet, hiszen ezek közé tartozik a bútorokra mászás, evés, vagy akár a pelenkázás is – lényegében tehát minden.

Egy másik,³² japán kutatási eredmény szerint, amely a gyermekek szemmozgását vizsgálta, az egy évesek már odafigyelnek programrészletekre, amelyekben zene vagy hirtelen képvátozások láthatóak, összefüggő cselekményekre azonban ilyenkor még egyáltalán nem összpontosítanak. A műsorrészlet kifejezetten két év alattiak számára készült, például rövidebb és egyszerűbb volt az általános iskolásoknak bemutatottnál. Ebből azonban látszik, hogy amikor ilyen kicsi gyermekek televíziót “néznek”, akkor nagy valószínűséggel semmit nem fognak fel abból, amit a felnőttek a műsor tartalmának gondolnának. Ők ilyenkor

³⁰ Mizukami, K., Ishibashi, M.: Very young infants yawn or cry after watching animated programs. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*. 1990. In Wendy L. Josephson: Report of the Department of Canadian Heritage, Feb. 1995.

³¹ Hollenbeck, A. R., Slaby, R. G.: Infant visual and vocal responses to television. *Child Development*, 50. 1979. In Wendy L. Josephson: im.

³² Takahashi, N.: Developmental changes of interests to animated stories in toddlers measured by eye movement while watching them. *Psychologia: An International Journal of Psychology in the Orient*, 34. 1991. In Wendy L. Josephson: im.

egymástól elkülönült hangokat, képeket, képfoszlányokat értelmeznek, amilyenek az erőszak különböző mozzanatai is. Nagy erőfeszítéssel nagy ritkán felfognak rendkívül egyszerű összefüggéseket, mint például azt, hogy akinek mozog a szája, annak halljuk éppen a beszédhangját.

Meltzoff szerint egy másik felmérés eredménye alapján³³ is van ok arra, hogy a gyermekek másolásra való hajlamát komolyan vegyük. Tizennégy hónaposnál nem sokkal idősebb gyermekek láttak egy műsorban egy felnőtt szereplőt egy játékkal, számukra teljesen újszerű módon játszani. A játékhoz relatíve összetett cselekmények elvégzésére volt szükség, amit a gyermekek a kutatók meglepetésére utánozni kezdtek. (A szülői segítség a megfigyeléskor teljesen ki volt zárva.) Ennél is furcsább, hogy a szóban forgó játék a film vetítésekor nem állt a rendelkezésükre, csak a rákövetkező napon, a gyermekek azonban még másnap is emlékeztek a látottakra, és ilyen módon utánozni kezdték azt. A gyermekek természetesen nem értékelik, hogy az adott viselkedés a társadalom értékítélete szempontjából jó vagy rossz. Szólni kell róla, hogy a film egy élő színészt szerepeltetett, csak fekete és fehér képe volt, mindenfajta háttérzene-vagy zaj nélkül, tehát olyan típusú képi világ, ami a kicsik érdeklődését általában nem szokta felkeltetni. Megvolt azonban az az előnye, hogy rendkívül egyszerű volt az ábrázolása, mindenfajta mellékcselekményt nélkülözött, és laboratóriumi körülmények között vetítették, ahol egyáltalán nem akadt érdekesebb elfoglaltság a résztvevő gyermekek számára.

4.2. Kisgyermekek (18 hónapos kortól 3 éves korig)

Két és fél éves korukban a gyermekek esetében hirtelen nagy mértékben megváltozik a televízióhoz való viszonyulás. Annak ellenére, hogy többen megállapították, időben ugyanannyit töltenek a képernyő előtt kisebb társaiknál,³⁴ jóval több információ tartalom jut el a tudatukig abból, amit néznek. Ez azzal magyarázható, hogy jobban tudnak koncentrálni a műsorra: akár a tévézés

³³ Meltzoff, A. N: Imitation of televised models by infants. *Child Development*, 59. 1988.

³⁴ Anderson, D. R., Lorch, E. P., Field, D. E., Collins, P. A., Nathan, J. G.: Television viewing at home: Age trends in visual attention and time with TV. *Child Development*, 57. 1986. In Wendy L. Josephson: *im*.

idejének felét azzal töltik, hogy figyelnek is arra, amit látnak. Ebben a korban már maguktól fordulnak a készülék felé azért, hogy nézzék, még akkor is, ha közben játszanak is, vagy egyéb tevékenységgel vannak is elfoglalva. *Anderson, Kodaira és Takahashi*³⁵ szerint is ez az, ami lehetővé teszi számukra, hogy drámaian többen fogjanak fel a műsorban megjelenő történetekből, mint a náluk fiatalabbak.

Lyle kiemeli³⁶ azt a tényt, hogy három éves korukra a az Egyesült Államokban a legtöbb gyermeknek saját kedvenc műsora van. Átlagosan napi két órát töltenek a képernyő előtt, és kifejezett lojalitást mutatnak bizonyos műsorfajták iránt. Képesek verbális és non-verbális viselkedésmintákat elsajátítani a televízióból, utánozni tudják azt is amit látnak, és azt is, amit hallanak. Bizonyított, hogy két év körüli gyermekek emlékezetből teljes egészében vissza tudtak mondani komplett egész kifejezéseket, szlogeneket, mondatokat, és mozdulatokat is bizonyos üdítőital reklámokból.³⁷ Az utánzás elmélete ezek szerint működni látszik, azonban az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy mindent utánoznak: a szülőket, a barátokat, a környezetükben történő cselekményeket.

4.3. Óvodás korú gyermekek (3 és 5 éves kor között)

Hearold kutatásainak eredményei azt mutatják,³⁸ hogy az e korban történt kísérletek relatíve nagy veszélyt mutatnak a gyermekek erőszakra való fogékonyaságával és tanulási hajlandóságával kapcsolatosan. Különösen igaz ez, ha az rajzfilm formájában tárul eléjük. Egy lehetséges magyarázat arra, hogy ez a korosztály mitől számíthat kifejezetten sebezhető közönségnek az, hogy ők hajlamosak a legtöbb figyelmüket a környezetük legeggyértelműbb fizikai megnyilvánulásaira fordítani. Ilyen, egyértelmű fizikai megnyilvánulás például

³⁵ Anderson, D. R., Lorch, E. P.: Looking at television: Action or reaction? In J. Bryant and D. R. Anderson, *Children's Understanding of Television: Research on Attention and Comprehension* New York: Academic Press, 1983. In Wendy L. Josephson: im.

³⁶ Lyle, J., Hoffman, H. R. 1972. Children's use of television and other media. 1972. In E. A. Rubinstein, G. A. Comstock, and J. P. Murray (eds.), *Television in Day-to-Day Life: Patterns of Use*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office. In Wendy L. Josephson: im.

³⁷ Lemish, D., and Rice, M. L.: Television as a talking picture book: A prop for language acquisition. *Journal of Child Language*, 13. 1986. In Wendy L. Josephson: im.

³⁸ Hearold, S. A synthesis of 1043 effects of television on social behaviour. 1986. In G. Comstock (ed.), *Public Communication and Behaviour*. Volume 1. New York, Academic Press. In Wendy L. Josephson: im.

egy pofon, vagy egy kiáltás. Ezt a figyelmet ráadásul nagyon hatékonyan összepontosítják, aminek a következménye az, hogy nagyon sokszor ezen kívül semmi mást nem vesznek észre, és az adott (elénk tart) szituációnak sem látják meg a másik aspektusát. Az ő tévénézésüket *Wright* szerint ennek megfelelően egyfajta “felfedező útnak is lehet tekinteni”.³⁹

Szeretnének minél többet megérteni belőle, azonban még mindig rendkívül fogékonyak a nagyon hangos zenékre, váratlan durranásokra, robbanásokra, ütközésekre, gyors képváltásokra (hirtelen vágások), nem emberinek tűnő hangokra és a többi hasonlóan váratlan vagy figyelemfelkeltő hatásra. Ezek egyébként tipikusan azok az elemek, amiket sok felnőtt hajlamos zavarónak titulálni. Úgy tartják, hogy még ebben a korban sem képesek összefüggéseket értelmezni a cselekménysorozatokban, vagy a mögöttes tartalmakat megérteni, hacsak ezek a tartalmak nem a lehető legegyszerűbben kerülnek ábrázolásra. Ez különösen igaz azokra az esetekre, amikor a műsorban megjelenő tartalommal kapcsolatban nincsen a gyermeknek a saját életéből merített tapasztalatai a történésekre nézve. Következésképpen nem is tudja azt értelmezni.

Ebben a korban is jellemző az, hogy annak az időnek, amit a bekapcsolt televízió előtt tölt az óvodás gyermek, csak a felét használja arra, hogy nézze is azt. Hallgatni azonban eközben mindvégig hallgatja.⁴⁰ Ezért van tehát nagy jelentősége az előbb említett erős képi- és hanghatásoknak, mert ezek szolgálnak az ő esetükben arra, hogy a figyelmüket időről időre újra visszatereljék a képernyőre. Érdekes, hogy a legtöbb gyermek négy éves korára megérti és felfogja a nagyítás-kicsinyítés jelentését, mint a közeli és távoli cselekmények megjelenítésének módját (zoom). Ehhez képest azonban⁴¹ már nem érti az összefüggéseket az idő múlását jelző utalások bemutatásakor, valamint az álmok megjelenésekor, továbbá azt sem ha a program például megszakításra kerül egy reklámblokkal. A tudomány nagyjából azonos állásponton van a tekintetben, hogy viszonylag nagy bizonyossággal tudják a szereplőket jókra és rosszakra – pozitív

³⁹ Wright, J. C., and Huston, A. C.: A matter of form: Potentials of television for young viewers. *American Psychologist*, 38. 1983. In Wendy L. Josephson: im.

⁴⁰ Hawkins, R. P., Kim, Y.H., Pingree, S.: The ups and downs of attention to television. *Communication Research*, 18. 1991. In Wendy L. Josephson: im.

⁴¹ Wilson, B. J., Weiss, A. J.: The effects of sibling coviewing on preschoolers' reactions to a suspenseful movie scene. *Communication Research*, 1993. In Wendy L. Josephson: im.

és negatív karakterekre – bontani a viselkedésük alapján. Hoffner ezzel szemben⁴² arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a feltevés nem mindig állja meg a helyét, hiszen a szóban forgó gyermekek néhány esetben rossznak vagy gonosznak állítanak be valamely karaktert akkor is, ha az esetleg feltűnően csúnya, vagy kirívóan szokatlan testalkatú, netán zöld a bőre, ellenére annak, hogy az egyébként kedvesen viselkedik, jószándékú vagy valamilyen más tulajdonsága miatt a felnőttek számára pozitív karakterrel rendelkezik.

Óvodás korban az ember még mindig nem kap viszonylag átfogó képet a történet folyásáról, az emberi viselkedés negatív indítékairól, nem érti meg a bosszú jelenségét sem. Emiatt legtöbbször nagyon nehéz, majdhogynem lehetetlen számára kontextusba helyezni a látottakat. Ez eredményezheti azt, hogy a műsorból az összefüggéstelen erőszakot raktározza el az emlékezetében. A figyelme ebben a témakörben csak a vizuálisan megjelenített konkrét erőszakra összpontosul, ami felvetheti annak a lehetőségét, hogy a megfigyeléses tanulás itt is nagy szerepet kaphat a látottak elsajátításában, illetőleg utánzásában. Az, hogy az ilyen jelenetek valóban feltűnőek lehetnek ennek a korosztálynak a számára, alátámasztja a *The Committee on Social Issues Group for the Advancement of Psychiatry* jelentése a következő esetről:⁴³ az elmesélés szerint egy óvodás korú gyermek kifejezett félelmének adott hangot, amikor színesbőrű embereket látott meg az utcán, miután megnézte a *Gyökerek (Roots)* című műsornak azt a jelenetét, melyben egy fekete rabszolgát korbáccsal bántalmaz a rabszolgatartója. Az adott részletre kifejezetten jellemző volt a részletes és könnyen érthető vizuális megjelenítés, az erőteljes hanghatások megnyilvánulása, valamint a gyors egymásutánban váltakozó kameraállások. Mindössze csak két ember szerepelt benne, miközben a háttér vagy nem látszott, vagy nem bírt semmiféle jelentőséggel, tehát a beállítás meglehetősen egyszerű volt, amivel a gyermekek figyelmét fel lehet hívni, és jó eséllyel meg is lehet tartani. Azt a tényt, hogy a filmben színészek játszották el az egyébként is nagyon régen megtörtént eseményeket, – miközben valójában természetesen senkinek sem esett bántódása

⁴² Cantor, J., Hoffner, C. Children's fear reactions to a televised film as a function of perceived immediacy of depicted threat. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 1990. In Wendy L. Josephson: *im*.

⁴³ Committee on Social Issues Group for the Advancement of Psychiatry: *The Child and Television Drama: The Psychosocial Impact of Cumulative Viewing*. New York: Mental Health Materials Centre, 1982.

– láthatóan nem érzékelte, következésképpen egyáltalán nem is bírt számára jelentőséggel.

4.4. Alsó tagozatos gyermekek (kb. 6 éves kortól 11 éves korig)

A témánk szempontjából ezt az időszakot tartják a legmeghatározóbbnak a gyermek életében, amely arra vezethető vissza, hogy ebben a korban fejlődnek ki igazán az ember érzelmei. (Más vélemény szerint, amelyet többek között Winick képvisel⁴⁴, a 10-12 éves kor a legkritikusabb, mert onnantól kezdve képes a gyermek hosszabb ideig egy dologra koncentrálni, így nem veszi le a figyelmét néhány perc után a műsorról, és a viselkedéskultúrájuk ilyenkor a legfogékonyabb a különböző típusú mintapéldákra.) A legtöbben⁴⁵ a nyolc éves kort tartják a vízváltásztónak abból a szempontból, hogy az adott gyermekre milyen befolyással van, illetve lesz a médiaerőszak. Ilyenkor ugyanis a kisiskolás nagy eséllyel utánozza a műsorokban látottakat, kiváltképpen akkor, ha úgy gondolja, hogy az a való életet tükrözi, másolja. A gyermekek válaszaiból kiderül, hogy egy nyolc év körüli akkor gondolja úgy, hogy a műsor a való életet tükrözi, ha az “úgy néz ki, mintha igazi lenne”.⁴⁶ Tehát amennyiben egy mesehőst lát a képernyőn superképességekkel, azt nem veszi komolyan, nem is gondolja feltétlenül, hogy egyáltalán érdemes őt utánozni, mert felismeri, hogy a való életben mindezeknek a képességeknek a léte fizikai lehetetlenség. Ellenben például a rendőrökről szóló tévésorozatot valós eseményeknek tarthatja, hiszen rendőrök valójában is léteznek.

Ennek ellenére, amikor nyolc-tíz éves gyermekeket kérdeztek meg⁴⁷, ha választhatnának, milyenek szeretnének lenni, többségükben mesehősöket,

⁴⁴ Winick, M. P., Winick, C.: The Television Experience: What Children See. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1979. In Wendy L. Josephson: im.

⁴⁵ Lásd többek között: Huesmann, L. R., and Eron, L. D. 1984. Cognitive processes and the persistence of aggressive behaviour. In Wendy L. Josephson: im.

⁴⁶ Kelly, H. 1981. Reasoning about realities: Children's evaluations of television and books. In H. Kelly and H. Gardner: New Directions for Child Development: Viewing Children through Television. San Francisco: Jossey-Bass.

⁴⁷ Fernie, D. E.: Ordinary and extraordinary people: Children's understanding of television and real life models. 1979. In H. Kelly and H. Gardner: im.

életszerűtlen karaktereket neveztek meg a televízióból, és nem olyanokat, akikről úgy gondolták, hogy a valóságban is létezhetnek.

Választásukat legnagyobb részben azzal indokolták, hogy az általuk idealizált karakter erős, bátor, és nagy hatalommal bír. Ezzel kapcsolatban sajnálatos tény, hogy a választott szereplők mindezeket a jellemvonásokat legtöbbször erőszakos viselkedéssel juttatják kifejezésre. Azoknak a gyermekeknek, akik a világot erőszakosnak ismerték meg, vagy annak gondolják, a médiában megjelenő mindenfajta erőszak emiatt valóságosnak tűnik, és ilyen módon pedig egy rejtett példamutató szerepet tölthet be náluk. Általában igaz azonban az, hogy amikor a gyermek elkezd iskolába járni, akkor eleinte kevesebbet nézi a televíziót, egyszerűen azért, mert nincsen rá annyi ideje, mint korábban. Miután azonban a rutinba nagyrészt beleszokott (második évfolyam körül), az idejét jobban be tudja osztani, és már az alvásigénye is kezd csökkenni 9 éves kora felé, megint sokkal több ideje jut rá.

Ilyenkor már nagyságrendekkel hatékonyabban dolgozza fel a tudatuk a történetet, hiszen akár egy film elejétől a végéig képesek arra koncentrálni, amit néznek. Képesek elraktározni a történéseket az emlékezetükben (annak alapján, hogy szerintük melyik részlet mennyire releváns a történet szempontjából), és elvárásokat is támasztanak a folytatás kimenetelével kapcsolatban, amit azután össze is hasonlítanak a végkifejlettel. A korábban kifejtett televíziós nyelvet, mint a visszaemlékezést, a zoomolást, az álmokat, a különböző kameraállások változásait és a nézőpontokat ilyenkor már nagyrészt képes felfogni és a helyén is tudja kezelni a gyermek. A kérdés azonban megmarad, hogy a hirtelen érzelmi és értelmi fejlődés, az újonnan szerzett képességek ellenére, mindezeket *akarja-e* egyáltalán használni. Hiszen ehhez az értelmi képességeit meg kell erőltetni: így tehát némely gyermek megérti a történetet, mert több erőfeszítésre hajlandó, míg mások mindeközben csak felszínesen nézik azt anélkül, hogy mélyebben értelmeznék is.⁴⁸ Ezt ismerve talán könnyen belátható, hogy az utóbbi kategóriába tartozó gyermekek nagyobb veszélynek vannak kitéve a médiaerőszak káros hatásainak szempontjából, mint az előbbieik.

⁴⁸ Salomon, G.: Television watching and mental effort: A social psychological view, 1983. In J. Bryant and D. R. Anderson: Children's Understanding of Television: Research on Attention and Comprehension New York, Academic Press.

Érdekes kutatási eredmény *Hawkins* következtetése⁴⁹: az idősebb óvodás korú gyermekek annak ellenére, hogy nem rendelkeznek olyan fejlett képességekkel, amennyiben látnak rá esélyt, sok energiát fektetnek a tartalom értelmezésébe. Ezzel szemben az alsó tagozatos iskolások nagyságrendekkel kevesebb erőfeszítést tesznek ugyanennek az érdekében.

Ismerve az ebben a korban meglévő fejlett képességeiket, meglepő lehet az, hogy mégis olyan egysíkú, kitalált hősökkel azonosulnak legszívesebben, mint a mesékben szereplő, szuperképességekkel bíró hősök, például *Batman*. Ezek a karakterek az agressziójukkal együtt erősek, csodálatosak, és nagyon is sikeresek a céljuk elérésében. Mindeközben az ellenségeik gonoszak, akiknek a szenvedéseit nem érzi át a néző. Egyébként is, az üzenet az, hogy velük kapcsolatban együttérzésre nincsen szükség, hiszen megérdemlik a sorsukat.⁵⁰

Mindezeket figyelembe véve egyáltalán nem is olyan különös az, hogy a gyermek a kettő közül melyikkel tud azonosulni, melyiknek a helyébe tudja magát könnyebben beleképzelni. A szóban forgó korosztály azért is kritikus a szempontunkból, mert az első- és második osztályos gyermekek is kifejezetten vevők arra, hogy utánnézéssel másolják a tévében bemutatott cselekvényeket, különösképpen akkor, ha az ehhez szükséges játékok egyébként is a rendelkezésükre állnak. Így nagy az esélye annak, hogy az erőszak és az agresszió tulajdonképpen “beleivódjon a fantáziájukba”.⁵¹

Alsó tagozatos iskolás gyermekek a televíziós műsorokat nem feltétlenül tartják ijesztőnek. Abban az esetben viszont, amikor az ábrázolás túlságosan valóságos számukra, akkor – mivel nem tudnak kifejezetten különbséget tenni a valóság és a fikció között – annak következménye lehet bizonyos félelemérzet kialakulása. Így például hatodik osztályos általános iskolások nagyon megrémültek a *Másnap (The Day After)* című háborús film láttán, és nem csak a hihetetlenül élethű filmes ábrázolás okán. *Palmer* szerint ebben az is nagy mértékben közrejátszott, hogy abban hozzájuk egyébként mindenben nagyon hasonlító gyermekek szenvedtek és

⁴⁹ Hawkins, R. P., Kim, Y.H., Pingree, S.: im.

⁵⁰ Lásd például: Meyrowitz J.: im.

⁵¹ Greenfield, P.: The program-length commercial: A study of the effects of television/toy tie-ins on imaginative play. *Psychology and Marketing*, 1990. In Wendy L. Josephson: im.

lették halálukat kínok közepette.⁵² Ők csak abban az esetben élvezik a filmes erőszak megfigyelését, ahelyett, hogy félnének tőle, ha annak olyan emberek az áldozatai, akiknek az élethelyzetük, a körülményeik és a személyiségük is nagyon különbözik az övékétől. Torontói gyermekekkel végzett mélyinterjúból⁵³ kiderült: a korábban említett esetben nem mutatják a félelem vagy a megrökönyödés jeleit a televíziós erőszak láttán. Ellenben akkor, amikor az általuk ismertnek vélt közeli személyek, például a szeretteik válnak gonosszá, amikor az otthon melege válik az “emberölés helyszínévé”, amikor a szülők képtelenek megvédeni a gyermekeiket valamilyen támadástól, vagy egy játékbabájuk kezd el embereket gyilkolni; a gyermekeken úrrá lehet a félelem, mert túlságosan bele tudják képzelni magukat az adott reménytelen szituációba.

⁵² Palmer, E. L.: The flower and the mushroom: Young children encounter "The Day After." Marriage and Family Review, 1986. In Wendy L. Josephson: im.

⁵³ Campbell, S: A report on children's experience of televisual media today. The Federation of Women Teachers' Association of Ontario, Fall 1992. In Wendy L. Josephson: im.

5. A gyermekeknek ajánlott műsorok a médiában

“Olyan sok komédia van a tévében. Vajon több komédia lesz-e ettől az utcán?”

Dick Cavett

Először is szeretném áttekinteni, hogy a törvényhozó általában véve mit ajánl a gyermekek számára a televízióban. A szülők és mindenki más is a **2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról** (Médiatörvény) alapján szabályozott korosztályos bontásból tudhatják meg, hogy mely műsorok szólnak a gyermekeknek, és melyeket nem ajánlatos nézniük. A 9.§. szól a gyermekek és a kiskorúak védelméről, amely meghatároz bizonyos kritériumokat, ami alapján a műsorszolgáltatóknak kötelességük figyelmeztető jelzéssel ellátni az adott műsorszám alapján a képernyőt. Ez kifejezetten az életkorhoz kapcsolódik, így tehát arra, hogy az adott műsort milyen korosztályú közönségnek szánják. Ennek körében a törvény több különböző kategóriát nevesít, különösen aszerint, hogy az a hat év, tizenkét év, tizenhat év, vagy tizennyolc év alatti nézőben félelmet kelthet, koránál fogva nem érthet meg, fizikai, szellemi, erkölcsi fejlődését közvetlenül befolyásolja, közvetlen módon utal erőszakra illetve szexualitásra, vagy témájának meghatározó része az erőszakos módon való konfliktusmegoldás, illetve az erőszakot természetes módon ábrázolja. A 10.§. kimondja, hogy “Nem minősül a kategóriákba sorolás követelményeinek megsértésének, ha a médiaszolgáltató a műsorszámot magasabb kategóriába sorolja, mint ahogyan az a Médiatörvény rendelkezései alapján szükséges lenne.” Ebből kiolvasható, hogy a törvényalkotó elsődleges akarata a szabályozással kapcsolatosan arra irányul, hogy a gyermekeket az említett jellemzőkkel bíró műsoroiktól mintegy távol tartsa. Így a jogszabályi rendelkezés csak egy irányban kötelező, mégpedig oly módon, hogy az adott műsor az előírtnál magasabb korosztályú besorolást minden további nélkül kaphat, alacsonyabbat azonban semmiképpen.

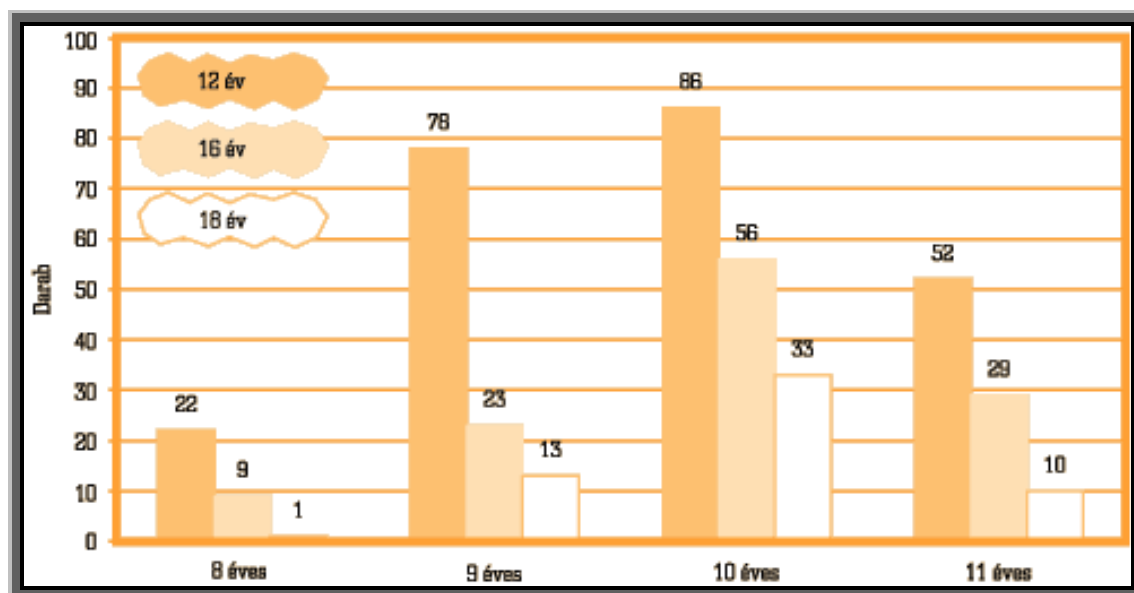
A törvény a különböző korcsoportokra különböző színű, vastagságú és feliratú köröket ír elő. A jelrendszer országonként különböző, az Egyesült Államokban például sima betűjelzéseket használnak, azonban ezek csak a műsor kezdetekor látszanak rövid időre, míg Magyarországon a szolgáltatás egésze alatt látszódik a jelzés - ide nem értve a kereskedelmi célú megszakítások (reklámok) idejét -

jóllehet ennek mellőzését bizonyos feltételekkel a törvény lehetővé tenné. A rendelkezések azt is szabályozzák, hogy a bizonyos kategóriába sorolt műsorok a nap mely óráiban kerülhetnek adásba a képernyőn. Ezzel, a 21 és 5 óra, illetve 22 és 5 óra közötti időszakkal a cél kétségtől az, hogy a felnőtt kort el nem érő közönség lehetőség szerint ne, vagy csak minél ritkábban és nehezen találkozzon a szóban forgó, erőszakot tartalmazó képi világgal. Tekintettel arra, hogy az éjszakai órákban a kisgyermek már valószínűsíthetőleg alszik, és a nagyobb gyermekek is akkor már általában a szülők felügyelete alatt állnak, azoknak lehetőségük van gyermekeik műsorválasztásának ellenőrzésére.

6. A gyermekekhez valójában eljutó műsorok

Kérdés, hogy a törvény által előírt, a törvényalkotó szándéka szerint a gyermekeket védő jelzésrendszer mennyiben tölti be a rendeltetését. A gyermekek illetve a szülők általi betartását jogilag senki nem kéri számon, hiszen ezek az irányukban csak ajánlásként léteznek. Kiss Judit felmérése szerint⁵⁴ megállapítható, hogy maguk a gyermekek az említett jeleket nem veszik kifejezetten komolyan, de sok esetben nincsen ez másképpen a szüleikkel sem (ld. 1. ábra). A 16 éven felülieknek szóló műsorokat már nézik a 10-11 évesek, hol egyedül, hol a szüleikkel együtt. A 18 éven felülieknek szánt tartalmakat túlnyomó részben egyedül nézik a gyerekek, ami elgondolkodtató, hiszen ez leginkább a horror kategóriája, ahol a legnagyobb szükség lenne a szülő jelenlétére, magyarázataira. A felmérésben volt olyan gyermek válaszadó, aki a kedvenc három filmjének a következőket jelölte meg: Sikoly 1., Sikoly 2., Sikoly 3.

1. ábra: Korhatáros filmek nézettsége Magyarországon.

Forrás: Kiss Judit: A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre. 2009. ld. 30. l.j.

⁵⁴ Kiss Judit, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI): A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre, 2009. június 17.: <http://www.ofi.hu/tudastar/televizio-hatas>

Bár a friss felmérés szerint Magyarországon az első három legnézettebb televízió a gyermekek körében a népszerűség sorrendjében az RTL Klub, a Fox Kids és a Tv2, leginkább az mutatkozik meg, hogy a gyermekek azt nézik, amit “trend” nyomonkövetni. Azaz ami divatos, az a beszédtema a társaik körében. Ebből következően ahhoz, hogy valaki ne lógjon ki a sorból, bekapcsolódhasson a társalgásba, ismernie kell a műsort, ami a témát szolgáltatja. Ez tehát náluk is pontosan úgy működik, mint a felnőttek esetében.

6.1. A televíziós műfajok:

6.1.1. A mesék

A felnőttek, amikor a meséről, mint fogalomról képet alkotnak, hajlamosak azt szóban előadott bájos történetnek, vagy mesekönyvből felolvasott vidám, vagy tanulságos elbeszélésnek elképzelni, pedig a XXI. században felnövő gyermekeknek sok esetben a mese már nem ezt takarja. Ők bizony mese alatt már tévében, mozgóképfilm formájában eléjük tárt, legtöbbször rajzfilm alakban megfilmesített történetre asszociálnak. Tény, hogy mesék közül számos már a régebbi időkben sem volt mentes az agressziótól (itt elég is, ha olyan válogatott erőszakra gondolunk, mint a kemény próbatételek, szörnyek, aljas mostohák, gyilkos sárkányok, stb.). Az utóbbi kb. húsz évben azonban igencsak elszaporodtak a kifejezetten gyermekek számára készült, mese alakban megjelenő, erőszakot tartalmazó történetek. Az animációs filmek körében is találunk ugyan számosan olyanokat, amik betöltenék a mesék tanító funkcióját, mint a Süssi, a sárkány, vagy az ismeretterjesztő, történelemoktató rajzfilmeket pl. Mátyás királyról. Az esetek túlnyomó többségében nem ilyenek kerülnek adásba, hanem az alacsony költségvetéssel importálható, legtöbbször ázsiai vagy észak-amerikai gyártású mesék. *Szilárdy Szilvia* szerint⁵⁵ fontos lenne, hogy az állam nagyobb részt vállaljon a hazai rajz- és gyermekfilmgyártás anyagi támogatásában annak érdekében, hogy a gyermekek a hagyományos magyar értékrendhez közelebb álló műsorokkal is találkozhatnak a médiában.

⁵⁵ Szilárdy Szilvia: im.

Mesék alatt jelen esetben azt értjük, hogy a képi megjelenítés rajzolt emberekkel, állatokkal vagy más lényekkel, életszerűtlen formában jelenik meg. *Bettelheim* véleménye,⁵⁶ hogy a mesék kimondatlanul megoldásokat ajánlanak a gyermekeknek felmerülő konfliktusaik megoldására, a feszültség levezetésére. A gyermekek személyenként változó korig, de túlnyomórészt a kisiskolás korig követik nyomon a televízióban a meséket, melyeket Magyarországon általában hétfévente sugároznak, a reggeli, valamint a délelőtti órákban, így biztosítva, hogy a célcsoporthoz a legnagyobb eséllyel jussanak el.

Arról, hogy mi számít erőszakos mesének, a vélemények a hétköznapi emberek körében is meglehetősen eltérő. A legtöbben klasszikusan a Tom and Jerry hét Oscar-díjjal is jutalmazott sorozatára gondolnak, mint az agresszív mesék mintapéldájára, amit évtizedeken át, mind a mai napig rendszeresen sugároznak a televízióban. *Szilárdy* szerint⁵⁷ lényeges szempont, hogy minél kevésbé reális a mesében ábrázolt világ, annál kevésbé tűnik valószerűnek az erőszak, vagyis nem jelenik meg követendő példaként a valós helyzetekben. Ennek megfelelően egyes kutatók azon az állásponton vannak, hogy maguk a gyermekek ezeket a képsorokat nem találják erőszakosnak, mivel a vicc, a humor elveszi a cselekmény "élet", következésképpen káros hatással sem lehet rájuk nézve. Azt gondolhatnánk tehát, hogy az említett sorozatban nem jelenik meg káros hatásként az erőszak, a bosszú, a káröröm, hiszen a valóságtól annyira elrugaszkodottan, életszerűtlenül, viccesnek nevezhető formában mutatja azt be, hogy ezzel gyakorlatilag komolytalanná válik az egyébként senki által nem vitatottan megjelenő agresszió. Mások véleménye szerint ahhoz azonban, hogy mindezt belássuk, szükséges az az érettség, amely lehetővé teszi a valóság és a fikció elkülönítését, amelyre a gyermekek nem biztos, hogy képesek. Ezen túlmenően szükséges egy létező értékrend is, hogy a humor ne váljék kétélű fegyverré, vagyis ne tegye elfogadhatóvá például a kárörömet, ami a Tom and Jerry mesék visszatérő eleme. A legnagyobb probléma ami felmerül, hogy ezek a műsorok az agresszivitást, az erőszakot úgy tárják a néző elé, hogy közben sosem mutatják be mindezek következményeit. Nem hívják fel a figyelmet arra, hogy a bántalmazásnak sérülés a vége, a gyilkosságnak pedig halál. Ugyanígy

⁵⁶ Bruno Bettelheim: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Gondolat Kiadó, 1985.

⁵⁷ Szilárdy Szilvia: *im.*

“elhallgatják” a néző elől azt is, hogy az erőszakos bűncselekmény elkövetőjét a társadalom elítéli, az igazságszolgáltatás pedig jórészt utoléri és meghatározott szankciókkal sújtja, nem pedig nevet rajta. A történetvezetés az erőszakos cselekmény után ugyanúgy és ugyanonnan folytatódik, mint ahol az bekövetkezett. Például, ha valakit egy szakadékból lelöknek, elütik egy gépjárművel vagy akár löfegyverrel meglövik, a sértett szereplő felkel, és megy tovább, mint ha mi sem történt volna. Ugyanígy, az elkövetőt sem vonja senki felelősségre a tettéért. Ez nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a gyermek valóságérzete, ítélőképessége sérüljön, mely mentálisan és fizikailag is veszélyezteti a fiatal nézőket.⁵⁸ Ennek következtében nem fogja fel az ábrázolt cselekmények súlyát, elfogadja az erőszakot, mint a konfliktusmegoldás eszközét, és nem gondol a súlyos, sokszor életveszélyes következményekre, amellyel mindezen tettek a valós élet körülményei között járnának.

A rajzfilmek kapcsán a hazai Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) is vizsgálódott,⁵⁹ amelynek Műsorfigyelő- és Elemző Szolgálat 1998-ban megvizsgálta az RTL KLUB által vetített, Dragon Ball és Dragon Ball Z. című, Japánból származó mesesorozatokat. Ezeknek kapcsán megállapította, hogy azért tekinti azokat a gyermekekre különösen veszélyesnek, mert az „fikciós és játékos formában fogadtatja el a nézőkkel az erőszakot”.⁶⁰ Azt is kimutatták, hogy szóban forgó mesében hihetetlen sűrű egymásutánban következtek a károsnak vélt jelenetek: előfordultak olyan részletek, ahol az egyetlen percben megjelenő erőszakos cselekmények száma elérte, illetve túl is haladta a hatvanat. A Testületnek az a véleménye, hogy a műsorszám ezáltal kiváltja a megszokás, a közömbösség érzését a gyermekekben az erőszakra, ami azzal jár, hogy a későbbiekre nézve már elvesztik azt az érzékenységet, ami mindannyiunkra jellemző a valós agresszió láttán. Ezért tehát a szóban forgó mesesorozatok sugárzását az ORTT letiltotta, ezután azonban a gyermekek széleskörű felháborodásának a nyomására visszaengedte az adásba, jóllehet olyan késő esti időpontra engedélyezve, amikor az óvodások és kisikolások már remélhetőleg nem nézik az adást.

⁵⁸ A televízió eltorzíthatja a gyermek valóságérzetét. Népszava, 1999. január 16.

⁵⁹ Az ORTT 295/1998. (VII. 30.) számú határozata.

⁶⁰ Bényei Judit – Szijártó Imre: Média, erőszak – médiaerőszak. Educatio. 1999/4. 843-863. o.

6.1.2. A filmek

Jóllehet újabban a vígjátékokban is néha felbukkan finomított, vagy akár nyílt formájában az erőszak, vizsgálódásomban elsősorban az akciófilmekre, thrillerekre, horrorfilmekre gondolok, valamint az ezekhez majdnem mindenben hasonlító, folytatólagos sorozatokra. Mindezekből napjainkban, amikor egyre több és több televízióadás van jelen az otthonokban, meglehetősen széles a választék. Ezeket a filmeket azért emelem ki, mert bennük fokozottan jelenik meg az agresszió. A gyermekek itt rendszerint az erőszak jutalmazott formáját látják, márpedig sokak által elfogadott álláspont, hogy „különösen utánzásra csábít az erőszak, (...) ha az társadalmilag igazolt (...) és jutalmazott”.⁶¹ Az ilyen műsorokban kétséget kizáróan sűrűn láthatunk verekedéseket, ordibálásokat, robbanásokat, üldözéseket, autós karambolokat, az emberölés minden formáját, szexuális erőszakot, gyermekbántalmazást, hatalommal való visszaélést, kábítószerfogyasztást. A felsorolást akár a végtelenségig folytathatnánk. Miután sok gyermek körében elsőszámú példaképpé nőtték ki magukat az akciófilmek hősei, ezeknek a hatásaira oda kell figyelnünk. Az említett műsorfajták számos esetben egyoldalúak abban a tekintetben, hogy amíg az erőszakos viselkedés hátterét és következményeit nem világítják meg⁶², addig magát a cselekményt felnagyítva, részleteibe menően mutatják be, ezzel esetlegesen “oktatófilmmé válva” a gyermekek szemében. Tipikus vélemény szerint bizonyos bűncselekmények véghezvitelét egy megfigyelési folyamat előzi meg, majd ezután magát a cselekményt az elkövető maga is kipróbálja. Ezt már a szakirodalom is néhány esetben alátámasztotta, miszerint „több eset került napvilágra, ahol az akcióhősök követendő példává váltak (Rambo, Nindzsa harcosok), s ezek végzetes következményekkel jártak”⁶³. Ez a már ismertetett stimulációs – utánzásos – elmélethez köthető.

Ilyen eset történt akkor, amikor 1999. májusának végén az Egyesült Államokban, Dallasban egy hét éves kisfiú egy nekifutásból nyakra irányzott ütéssel megölte a három éves kisöccsét azután, hogy ugyanezt a műveletet a televízióban látta egy

⁶¹ Vajda Zsuzsanna: Mi van a gyerekek és fiatalok agresszivitásának hátterében? *Educatio*, 1999/4. 694-705.o.

⁶² A Center for Media and Public Affairs (CMPA) felmérése: *Merchandising Mayhem: Violence in Popular Entertainment 1998-1999*.

⁶³ Szilády Szilvia: *im.*

profi pankrátor mérkőzés közvetítésén.⁶⁴ A Center for Media and Public Affairs (CMPA) felmérése szerint⁶⁵ az Amerikai Egyesült Államokban a felmérés időpontjában az országosan fogható televíziós csatornákon látható műsorokban átlagosan minden negyedik percben látható komoly mértékű erőszak – legyen az emberölés, nemi erőszak, emberrablás, vagy életveszélyes fegyverrel történő fenyegetés vagy támadás. Ezeknek a valós életre vetíthető következményeit azonban maga a műsor láthatólag elhallgatja. Egy statisztika a fent hivatkozott CMPA felmérésből, az Egyesült Államokból megmutatja a televíziós erőszak arányát és a következményeinek ábrázolását a műsorokban (ld. 2. ábra).

2. ábra: Az erőszakos jelenetek aránya az egész műsorhoz képest, a nyilvános sugárzású- és a kábeltelevíziókban.

Filmekben és sorozatokban megjelenő erőszak (%)				
	<u>Szabad sugárzás</u>		<u>Kábelcsatorna</u>	
	<u>Mind</u>	<u>Komoly</u>	<u>Mind</u>	<u>Komoly</u>
Bemutató				
Ábrázolás	98	82	98	67
Utalás	2	18	2	33
Fizikai sérülés				
Semmilyen	75	59	68	54
Halálos	7	14	4	8
Súlyos	11	18	20	32
Dologi kár	7	8	8	6
Szellemi sérülés				
Senkinél	90	84	87	84
Áldozatnál	8	8	11	10
Másnál	2	8	2	6

⁶⁴ Buffalo News, 1993. július 3. szám <http://www.highbeam.com/doc/1P2-23140794.html>

⁶⁵ CMPA: im.

Míg a mesékkel kapcsolatosan elmondhatjuk, hogy legalább látszik rajtuk, megrajzoltak, műviek, addig ez a filmekről nem látható ilyen egyértelműen. Az erőszakos filmekben színészek játszanak, álfegyverekkel, álsérülésekkel, belőlük művér folyik. Ezt a felnőttek tudják is, így ha ebbe belegondolnak, nem érinti őket a cselekménysorozat kifejezetten érzékenyen. Tisztában vannak vele, ha egy filmben “megsérül” vagy “meghal” valaki, akkor nemsokára sértetlenül látják viszont őt egy másik műsorban, vagy a színház színpadán, mintha mi sem történt volna. Hiszen nem is történt. Nem így azonban a gyermekek, akik bizonyos, egyéneként változó – de nagyjából hat éves – korig nem tudják élesen elkülöníteni a valóságot a képzelettől, az életet a fikciótól.

Az említett, meglehetősen borúlátó felmérés (CMPA) azt is kimutatta, hogy a legnagyobb veszélyt az jelenti a fiatalokra nézve, hogy a legtöbb műsorban a főhős erőszakos viselkedése a körülmények által mindig “igazolt” (*jogos*). A főhős szinte kivétel nélkül győz, hiszen a főhősnek mindig igaza van. A televízió a legtöbb esetben egyszerűen működik: minden fekete vagy fehér, jó vagy rossz, semminek sem mutatja be a hátterét. Egy mélyebb, valósághűbb, többoldalúbb karakterleírás természetesen jobban megvilágítaná a konfliktusok gyökereit, azonban megnehezítené a nézőknek a megértést, és értékes játékidőt emésztene fel a műsorokból. Így tehát a szereplők gyakorlatilag maradnak száz szálakéig jók, vagy pedig rosszak. A rosszakról pedig az esetek döntő többségében megfigyelhetjük, hogy nincsen családjuk, senki sem törődik velük, sokaknak közülük még teljes nevük sincsen. Ez mind hozzásegíti a nézőket ahhoz, hogy semmilyen együttérzést ne váltson ki belőlük, mindenki fogja fel úgy, hogy ők bizony megérdemlik a sorsukat. Az “igazolt” erőszak alkalmazásához teljesen rossznak kell a képernyőn beállítani őket, hiszen csak ebben a formában biztosítható, hogy az ellenük használt agresszió megkérdőjelezhetetlen létjogosultságú lehessen.

Mindeközben valójában az igazság az, hogy mindennek több aspektusa van: a való életben a jó nem kizárólag jó, a rossz nem kizárólag rossz, a tetteinknek bonyolult mozgatórugói, okai vannak, amik összetettek, egymásból következnek, és közel sem ítéltetők meg, vagy ítéltetők el egyetlen szempillantás alatt.

A CMPA szerint a főhős nyugodtan lehet erőszakos, pusztán attól, hogy ő a főhős. A jog és igazságosság harcosai, legyen az *Kojak*, vagy a *Miami Vice* jótévői mindig megoldják a konfliktusaikat, akár annak árán is, hogy a kevesebb szerencsével megáldott karakterek egy szép tiszta kórházi ágyba kerülnek⁶⁶: miközben nekik, az erőszak "igazolt" alkalmazóinak természetesen a hajuk szála sem görbül. A gyermek tehát általában nem látja, hogy a főszereplő megsérülne, karját vagy lábát elveszítené, netán meghalna. Márpedig annyi fegyverhasználattal, amennyi a televízióban előfordul, a való életben lehetetlen lenne elkerülni, hogy az alkalmazója maga is kapjon néhány lövést. Ebből következik, hogy a főhős gyakorlatilag annyira erőszakos, amennyire csak akar: bántódása úgysem eshet, hiszen karakteréből adódóan sérthetetlen. A rendőrség tehát mindezek szerint a maga belátása alapján gazdálkodik az erőszakkal; legtöbbször szó sincsen tehát sem törvényességről, sem átláthatóságról, sem az ártatlanság vélelméről, majdhogynem minden lényeges jogi alapelv sérül a képernyőn. Még ehhez képest is új iránynak számít az a meglepő fordulat, hogy napjainkban megjelennek azok a műsorok a kínálatban, amelyek főhőse folytat kifejezetten bűnöző életmódot: "Az HBO televízió új trendet vezetett be: a *The Sopranos* című sorozatban bemutatja a bűnöző főhőst, a gyilkos maffiavezért, aki nagyon is szerethető."⁶⁷ Ilyenkor még tovább mosódik el a határ a realitás és a képzelet között, a bűn nem csak a "jónak" - például rendőrnek - bizonyul igazoltnak. Az alkotók ennél is tovább léptek, és magát a bűnözést, az erőszakot találják kifejezetten elfogadható, mi több, szimpatikus viselkedési formaként a nézőknek. Ezt látva már a gyermek nem csak a konfliktus egy lehetséges megoldásaként látja maga előtt az erőszakot, hanem a *célravezető* megoldásként, ami elfogadott, rokonszenves és megnyerő. Nem érez a társadalom irányából elítélést vagy megvetést, ami eltántoríthatná őt az említett viselkedéstől. Így sokak szerint nagy rá az esély, hogy ő maga is emellett a lehetőség mellett teszi le a voksát, ha úgy ítéli majd szükségesnek.

⁶⁶ Barbara Osbourne: *Media & Values* 1993. tavaszi, 62. szám

⁶⁷ L. Brent Bozell – President of the Parents Television Council (PTC), Los Angeles, California, USA.

A **horrofilmekkel** kapcsolatosan azt tartják meghatározó tényezőnek, hogy a gyermekekben olyan mértékű félelmet kelt rövid illetve hosszú távon, amely más műsorokra nem jellemző a médiában. Ezeknek a filmeknek műfaji sajátosságuk, hogy az agressziót, és az általa kiváltott szenvedést minél jobban felnagyítva, minél naturalisztikusabban, mehökkentőbben tárja a közönség elé, legtöbbször indokolatlan mértékű erőszakot felvonultatva mutatja be mások fájdalmát, kínzását, halálát⁶⁸. A legideálisabb esetben is a horrorfilmek üzenete abban áll, hogy végső soron elképzelhető, hogy az igazság helyreáll, de sokszor túl későn és túl kis mértékben. Ezért is tartják a gyermekekre nézve veszélyesnek, hiszen ha ebbe beletörődnek, akkor hamarosan túl könnyen toleránssá válhatnak az erőszakkal és az igazságtalansággal szemben. *Tari Annamária*⁶⁹ szerint ezekben a műsorokban nem különül el élesen a jó és a rossz, mert a pozitív karakter ugyanazokkal az erőszakos eszközökkel veszi fel a versenyt a küzdelemben, mint amelyekkel a negatív teszi.

Császi Lajos szerint⁷⁰ a horrorfilm nézése ma egyfajta modern társadalmi rítus. Míg korábban a horrorfilmeket egyfajta természetfeletti tartalommal ruházták fel, amiben hinni kellett ahhoz, hogy elérje azt a célját, hogy ijedelmet és félelmet keltsen (ezek közé tartozik például az 1931-ben készült *Frankenstein*), addig az újabb alkotások nagyon is hihetőek abban a tekintetben, hogy az azokban bemutatott cselekmények meg is történhetnek. Ezekben már nem valamiféle természetfeletti, szimbolikus szörnyetegek jelentik a félelmetes alakokat, hanem hús-vér emberek, a társadalom legtöbbször deviáns, degenerált, elmebeteg személyei - például Alfred Hitchcock 1960-as, azóta kultikussá vált filmjében, a *Psycho*-ban⁷¹ - ami kifejezetten alkalmas arra, hogy szorongást ébresszen a nézőben, legyen az akár gyermek, akár felnőtt. A legújabbkori horrorok a szörnyűségeket nem kívülálló megfigyelőként mutatják be, hanem a kézben tartott kamera technológiájának segítségével a szenvedő áldozat szemszögéből. Így a gyermek, ha lehet, még jobban átéli a cselekmény borzalmait, a néző egyre inkább azonosul az áldozattal. Különösen ijesztőek lehetnek a gyermekeknek azok a

⁶⁸ Varga Tamás – A média hatása a személyiségre, 1999.

⁶⁹ A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Előadás, Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, 1999.

⁷⁰ Császi Lajos: im.

⁷¹ Császi Lajos: im. 171.o.

részek, ahol egy-egy pillanatra egyáltalán nem mutatnak semmit: a képernyő teljesen elsötétül, amely megoldással a gyermeket méginkább előnheti a bizonytalanság érzése,⁷² hiszen “attól félünk a legjobban, amiről nem tudunk semmit”.⁷³ Ha azonban ilyen félelemkeltő, akkor vajon miért mutatnak iránta ekkora érdeklődést a gyermekek? Vagy ahogyan egy kutatócsoport megfogalmazta: “hogyan lehet hatásos ez a megoldás nem mazochista emberek körében?”⁷⁴ Az egyik lehetséges választ erre a már korábban tárgyalt katarzisélméletet kínálja: a boldog végkifejlet eufórikus érzéssel tölti el az embert, ami figyelmbe véve, hogy korábban az áldozattal azonosult, ilyenkor még nagyobb és hatásosabb lehet. Ez ahhoz hasonlatos, mint amikor a szurkolók nagyobb örömet éreznek egy szoros, nehéz győzelem után, mint egy könnyebb mérkőzés megnyerése után.⁷⁵ Egy másik magyarázat szerint⁷⁶ az iskolás korú gyermekek annyira el vannak foglalva azzal, hogy legyőzzék a sebezhetőségüket, hogy kifejezetten keresik azokat a lehetőségeket, amik több információjával látják el őket a félelemtől és az általuk félelmetesnek tartott dolgokról.

Ezek a filmek egyrészt a család biztonságos védelméből ruházzák fel a gyermeket a társadalmi világ kegyetlenségének ismeretével, amelyet biztonságos félelemnek nevezünk. Másképpen fogalmazva arra is lehet őket használni, hogy a gyermek a segítségével mintegy megtanuljon félni, miközben valójában nem tesszük ki veszélynek. Végző soron minden film célja lehet, hogy az embert megtanítsa a félelmeit kezelni. Másrészt azonban, *Császi Lajos* szerint a horrorok azzal, hogy túl sok kliséet halmoznak egymásra egy filmen belül, lassan eljutnak addig a pontig, hogy komolytalanná válnak, hiszen az egyik lerombolja a másik hatását. Következésképpen sokakban (már) nem keltenek félelemérzetet, így végző soron megkérdőjelezhető a káros hatásuk, mert “egy élő halott félelmetes, de ha közben a hóna alatt hordja a fejét, akkor az már komikus.”

72 Meyrowitz, J: Television and Interpersonal Behaviour: Codes of Perception and Response. 1986. In G. Gumperz, R. Cathcart: Inter/media: Interpersonal Communication in a Media World. New York, Oxford University Press.

73 Stachó László – Molnár Bálint: im. 49.o.

74 Zillmann, D., and Bryant, J. 1986. Exploring the entertainment experience. Page 315.

75 ld. 38.

76 Fenigstein, A., and Heyduk, R. G. 1985. Thought and action as determinants of media.

6.1.3. A híradások

“Az a szuper a televízióban, hogy ha bármi fontos történik bármerre a világban, legyen éppen akár éjjel, akár nappal, egyből elkapcsolhatsz egy másik csatornára.”

A Taxi című filmből

A híradókat és a különböző hírműsorokat vizsgálva feltűnik, hogy ezek sem szűkülnek a különböző erőszakos témák feldolgozásában és sok esetben részletekbe menő bemutatásában. A számottevő különbség a televízióban látható játékfilm és e között az, hogy ami a néző szeme elé kerül (például verekedés, rablás, emberölés, természeti katasztrófák, vagy akár háborúk és következményei), az a valóságban is megtörténik vagy megtörtént. E műfaj célja a tudósítás, a világban történt események ismertetése, ideális esetben objektív információnyújtás a néző számára. Mivel a híreket a lehető legtöbb emberhez szeretnék eljuttatni, ezért ehhez általában koraesti, hét óra körüli időpontot választanak a műsorszolgáltatók. Ilyenkor azonban még a gyermekek is nagy számban nézik a tévét, és korhatáros besorolás alá sem esik a hírműsor. Pedig napjainkban egyre többször arra lehetünk figyelmesek, hogy a híradó végignézése megrázóbbnak vagy ijesztőbbnek bizonyul akár egy késő esti thrillernél is. Szinte általánosságban állíthatjuk: a híradásokból hiányzik a jó hírek. Ez akár arra is visszavezethető, hogy a hírszerkesztők látszólag tudatosan, koncentráltan válogatják ki a rendelkezésre álló hírek közül a legsokkolóbbakat, és még azoknak is a kelletténél jobban felnagyítják a legrémisztőbb részleteit, hogy az minél “eladhatóbb” legyen. Így csak a hazai hírműsorokban évente nagyjából négy-ötezer hírt tekinthetünk erőszakosnak.⁷⁷

Orsós András négy pontban foglalja össze⁷⁸ ezt a mechanizmust, és rámutat arra, hogy a széles közönségnek szánt populista hírtálalás elkerülhetetlenül hatással van a büntetőpolitikáról alkotott ismeretekre is. A négy jellemző pont közül az első a szenzációkeresés, melynek jellemzője, hogy a félelemkeltő elemeket felnagyítja,

⁷⁷ László Miklós: Két párhuzamos kutatás eredményei. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület 1999.

⁷⁸ Orsós András: Mindennapi Büntelmegelőzés - Média és bűnözés: <http://bunmegelozes.wordpress.com/2010/12/16/media-es-bunozes/>

mélyebb elemzésekbe a legritkább esetekben bocsátkozik, és elhagyja azokat az információkat, amelyek segítségével hatékonyabban értelmezhetné a néző a hírt. A második az erkölcsi gaztett keresése, azaz az erkölcsi szabályokat leginkább sértő bűncselekmények bemutatása. A harmadik a konfliktus túlhangsúlyozása, a társadalmi kérdések leegyszerűsítése, mely ellenségkereséshez vezet az okok feltárása helyett. Az utolsó a társadalmi hatalom csökkentése, vagyis a létező társadalmi rend túlélését fenyegető veszélyek túlértékelése. Ehhez még az is hozzátartozik, hogy a tudósítás által használt nyelv erőteljesen befolyásolja a nézők véleményét. *Stuart Hall* szerint “az újságírás köznyelve (amelyre az erőszak leírásakor és értelmezésekor hagyatkoznunk kell, mivel közülünk igen kevesen tapasztalják meg valaha is közvetlenül az igazi erőszakot) nagyon más retorikát használ a vietnami My Lai-i vérengzés, a szaharai vagy bangladesi éhezés vagy a biafrai háború leírásához, mint amikor egyetlen, a közelünkben élő, gyermekeket zaklató személyről tudósít.” Amely utóbbit szörnyűséges, ijesztő, ránk leselkedő kezelhetetlen veszélynek mutatja be, ami ellen majdhogynem lehetetlen a védekezés. Ez a tendencia Magyarországon leginkább a kereskedelmi televíziók megjelenése óta jellemző. Könnyen beláthatjuk azonban, hogy a technika nem működhetne hatásosan, ha a nézők nem a szenzációra összpontosítanák a figyelmüket a legnagyobb számban.

A gyerekek és a hírek találkozásánál veszélyeket rejt magában, hogy a gyermek nem tudja, nem érti a cselekménysorozatok közötti összefüggéseket, ok-okozati kapcsolatokat és azoknak a háttereit. Sok esetben a hírek megfelelő értelmezéséhez olyan háttérismeretek szükségesek, amelyeknek a meglétét gyermekektől el sem lehet várni. Félő, ha csak annyit ért meg a közvetítésből, hogy a megemlített esetek valójában megtörténtek az őt környező világban, – de azt nem, hogy miért és kikkel, illetve az övétől gyökeresen különböző társadalmi vagy politikai közegben, netán a világnak egy nagyon távoli pontján – akkor jó esély van rá, hogy a saját környezetét, így például a városát félelmetesnek, kiszámíthatatlannak tartsa. Veszélyesebbnek annál, amint amilyen az valójában, mert a média nem húzza alá a tálalt eset egyediségét. Ráadásul ehhez még az is hozzáadhatjuk, hogy a hírműsorokban általában olyan erőszakos cselekedetek kerülnek bemutatásra, amelyek elkövetője az igazságszolgáltatás előtt még ismeretlen, vagy ismert ugyan, de egyelőre nincsen a kezében. A történetnek

folytatása nincsen, vagy csak hónapokkal későbbi időpontban, amit a gyermek már nem feltétlenül lát, vagy ha mégis, akkor sem tudja már összekapcsolni a bűncselekményt az érte kirótt szankcióval. Figyelemre méltó szempont, hogy az erőszak túlzott mértékű bemutatása a híradásokban oda vezet, hogy indokolatlan vagy eltúlzott mértékű szorongás és félelemérzet alakul ki a szülőben azzal kapcsolatosan, hogy nem érezheti biztonságban magát és családját: mert az igazságszolgáltatás – a híradó sugallata szerint – nem képes őt a reá veszélyt jelentő bűnözőktől hatékonyan megvédeni. Ebből alakulhat ki az úgynevezett *bűnözési félelem*,⁷⁹ egyfajta aggodalom attól, hogy bűnözés áldozatává válunk. Ez a személyben nem tudatos, racionális felmérés eredménye, hanem egy érzelmi síkon működő folyamat, amely sokszor messze áll a realitástól, így mértéke nem függ a valóságos áldozattá válásunk esélyétől. A bűnözési félelem ugyan a felnőttekre jellemző, azonban mint a nevelés során a legtöbb érzelem, ez is kihat a gyermekekre.

⁷⁹ Gönczöl K. - Kerecsi K. - Korinek L. - Lévy M.: im.

7. A nemek szerepe, jelentősége a médiaerőszak vonatkozásában

Mára egyértelművé vált,⁸⁰ hogy a pubertás korig tartó időszak a társas- és a nemi szerep elsajátításának fontos periódusa az ember életében. (4-5 éves kortól eddig az időszakig a két nem viszonylag kevésbé érdeklődik a másik iránt.) Ebből levonhatjuk a következtetést, hogy a médiából is származó, a gyermekeket eddig bezárólag érő hatások a nemi identitását is legalábbis kis mértékben meghatározhatják illetve befolyásolhatják.

Elterjedt nézet, hogy általános iskolai alsó tagozatos korban a lányok meg vannak győződve arról, hogy az agresszió nem helyénvaló a számukra. Ennek következménye az, hogy ők kevesebb ilyen tartalmú műsort is fogyasztanak és később is ritkábban nyúlnak az erőszakhoz, mint a konfliktusmegoldás módszeréhez. Ilyenkor *Buckingham* szerint a lányok egyre inkább úgy fogják fel, hogy “az erőszak a fiúknak való”.

Gyermekeknek szóló televíziós tartalmaknál könnyedén megfigyelhető bizonyos differenciálódás a különböző nemeknek szánt műsorok között. Ezeket a szándékos megkülönböztetéseket a gyermekek is felismerik: ilyenek a fiúknál a férfi narrátor, és a különböző hangeffektek, a lányoknál az egymásba olvadó, szertefoszló, rózsaszín képi világ, a “lányos” háttérzene, a női narrátor hangja. Mindez pedig jelentősen megnehezíti a nemek agresszivitásának, és a média rájuk gyakorolt hatásainak objektív vizsgálatát. A legtöbben egyetértenek abban, hogy a fiúk gyermekkorban, - de akár a későbbiekben is - hajlamosabbak agresszívebben viselkedni, mint a lányok. Ami kérdéses, az az, hogy ennek az oka eleve a nemek közötti különbségben kereshető, vagy pedig abban, hogy már gyermekkorban jelentősen különböző hatások érik őket mind családi körben, (a kisfiút “férfinek” nevelik, tehát ne is viselkedjen “lányosan”, és fordítva) mind a baráti társaságokban, közösségekben, mind pedig az előzőekben említett differenciáltság okán a médiában is. Ez utóbbi sajnos a következő lehetőséget is magában hordozza: megerősítheti a kisfiúkban azt a tudatot, hogy a “férfias viselkedéshez

⁸⁰ Stachó László – Molnár Bálint: im.

hozzátartozik az agresszív magatartás is”.⁸¹ A kérdés amolyan tyúk vagy tojás probléma: vajon a kisfiúk eleve erőszakosabbak a lányoknál, és ezért részesítik előnyben az agresszívebb tartalmú műsorokat, melyek azonban már nem adnak érdemben hozzá a személyiségük alakulásához, vagy azért lesznek az idő múlásával agresszívebbek a lányoknál, mert ugyan eredendően nem lennének azok, de a nekik szóló tartalmak bizonyos mértékben erre nevelik őket? A lányok sokkal kevésbé hajlamosak erőszakos mese szereplőivel azonosulni, nem mutatnak akkora érdeklődést a választott hőjük fizikai erejére, mert a nekik szóló történetekből sokszor hiányzik az erőszakos hatalom, mint a problémára felkínált megoldás. A kérdés megválaszolása ezért rendkívül nehéz, és teljes mértékben egyik álláspont sem tűnik védhetőnek: senkinek a viselkedését nem lehetséges ugyanis megvizsgálni abból a szempontból, hogy mennyire lenne agresszív akkor, ha gyermekkorában semmilyen hatás nem érne, hiszen mindenkinek a viselkedését akarva-akaratlanul meghatározza a közeg, amiben szocializálódik: a szűk körben vett család, a barátok, közösségek (óvoda, iskola), és nagyon erőteljesen a média is, mely szinte minden gyermekben valamilyen formában nyomot hagy. Így ebben nem igazán tudunk a találgatásnál messzebb jutni. Többen állítják azonban, hogy a következő összefüggés megfigyelhető: azok a lányok, akiket nyolc és tíz éves koruk között nagyobb mértékben érnek a média által kínált erőszakos műsorok hatásai, mint társaikat, nagyobb számban is kezdenek agresszívan viselkedni.⁸²

A félelemérzetet egyébként úgy tűnik, hogy a fiúk jobban le tudják gyűrni, mint a lányok:⁸³ ők azok, akik ennek érdekében kifejlesztették azt a működőképesnek tűnő metódust, hogy az erős, hatalmas karakterrel azonosulnak a gyenge áldozat helyett, ilyen módon kikerülve azt a félelmet, amit egyébként legalább egy kutatás⁸⁴ bizonyítottan támasztott alá a sokat tévét néző gyermekek körében.

⁸¹ Dr. Vetró Ágnes: A televízió hatása az agresszivitásra. A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, 1999.

⁸² Eron, L. D., Huesmann, L. R., Brice, P., Fischer, P., and Mermelstein, R. 1983. Age trends in the development of aggression and associated television habits. *Developmental Psychology*. In Wendy L. Josephson: *im*.

⁸³ DeAngelis, T. 1993. It's back: TV violence, concern for kid viewers. *APA Monitor*, August, 16.

⁸⁴ McIlwraith, R. D., Schallow, J. R: Television viewing and styles of children's fantasy. *Imagination, Cognition and Personality*, 1982.

Campbell idéz egy esetet, amelyben egy kisfiú így nyilatkozik a Rémálom az Elm utcában (*A Nightmare on Elm Street*) című, 1984-ben készült horrorfilmről, és a saját félelmeiről: “(...)Végtelenül egyszerű. Amíg nézem, azt képzelem, hogy én vagyok *Freddy Krueger*. Azóta nem félek, amikor nézem. Most már ezt teszem mindig hasonló esetekben, így tehát sosem félek.”⁸⁵

⁸⁵ Campbell, S. 1992: im.

8. A média jogi szabályozása

“A jog nincsen kőbe vésve. Sokkal inkább vízzel van megírva, melyet ide-oda mozgat a dagály.”

Jeff Molvin

8.1. Magyarországon

Hazánkban és a világ többi országában is jogosan merül fel az igény arra, hogy az állam a sajtó szabadságát tiszteletben tartsa, mindazonáltal a törvény erejével szabályozza és meghatározott keretek közé terelje a médiát és annak működését, többek között a gyermekekre is tekintettel. Figyelemre méltó, hogy a különböző országok törvényhozóinak elméleti kiindulási pontja egységesen az, hogy a gyermeket védeni kell a médiaerőszaktól. Láthatjuk tehát, hogy ők a médiakutatókkal, szociológusokkal ellentétben mindenfajta fenntartás nélkül elfogadják, hogy az a kiskorúakra nézve károsan hat, így ha a műsorszolgáltatók megszegik az erre vonatkozó jogszabályi előírásokat, azzal a gyermeket gyakorlatilag az egészséges fejlődésben hátráltatják vagy veszélyeztetik.

Magyarország 2012-től hatályos új Alaptörvényének⁸⁶ IX. cikke (2)-(3). bekezdése szerint *Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét (...) A sajtószabadságra, valamint a médiaszolgáltatások, a sajtótermékek és a hírközlési piac felügyeletét ellátó szervre vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.*

XVI. cikk

- (1) *Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.*

A sajtószabadság és a gyermekek fejlődéshez való joga adott esetben tehát Magyarországon is összeütközik. Az Alkotmánybíróság határozata szerint – melyet később ismertetek – ilyenkor a gyermekek jogai elsőbbséget élveznek, ilyen módon a sajtószabadság korlátjává válva.

⁸⁶ MAGYAR KÖZLÖNY: 2011.évi 43.szám

Világszinten az egyik legfontosabb jogforrás a gyermekek jogaival és közöttük a médiával is összefüggésben az Egyesült Nemzetek égisze alatt, 1989. november 20-án New York városában kelt, a **Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény**, mely az UNICEF szerint “rekord gyorsasággal”, 1990. szeptember 2-án hatályba is lépett. Ez magyar összefüggésben is jelentőséggel bír, hiszen Magyarország is csatlakozott hozzá, és az **1991. évi LXIV. törvénnyel** ki is hirdette azt. Az Egyezmény 13. cikke kimondja, hogy

- 1. A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határookra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában.*

A 13. cikkből, amely a gyermek véleménnyilvánítási jogát deklarálja, meglátásom szerint következik, hogy hozzá is férhet az információkhoz, hiszen csak így tud róla véleményt alkotni. A 17. cikk elvárja a szabad utat a tömegtájékoztatási eszközök használatához, azonban ezt kiegészíti a szellemi egészséghez való hozzájárulás követelményével, amennyiben rögzíti, hogy

- 1. Az Egyezményben részes államok elismerik a tömegtájékoztatási eszközök feladatának fontosságát, és gondoskodnak arról, hogy a gyermek hozzájusson a különböző hazai és nemzetközi forrásokból származó tájékoztatáshoz és anyagokhoz, nevezetesen azokhoz, amelyek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdítását, valamint fizikai és szellemi egészségét szolgálják.*

A szerződő államok a 31. cikk alapján elismerik a gyermek játékhoz és szórakoztató tevékenységekhez való jogát. Az Egyezmény azonban itt először megfogalmazza azt a követelményt, hogy ez a szórakoztató elfoglaltság *a gyermek korának megfelelő* legyen. Ennek meghatározási szempontjait azonban nem taglalja részletesebben, így az homályos marad: a nemzeti törvényhozásokra bízva a kérdés gyakorlatba való átültetését. Ez nem túl szerencsés megoldás, hiszen a gyermek korának való megfelelés még a szülők között is különböző értékteleken alapszik, nem beszélve több nemzet törvényalkotóinak egymástól ellentétes meglátásairól.

Magyarországon a már korábban említett **2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról** (Médiatörvény) foglalkozik részletesen a médiával, valamint annak szabályozásával. Az **1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról** ezt tovább pontosítja, amennyiben kiemeli, hogy

6. §. (4) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön,

és

(6) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a médiában fejlettségének megfelelő, ismeretei bővítését segítő, a magyar nyelv és kultúra értékeit őrző műsorokhoz hozzáférjen, továbbá hogy védelmet élvezzen az olyan káros hatásokkal szemben, mint a gyűlöletkeltés, az erőszak és a pornográfia.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint [30/1992.(V.26.)AB.] a sajtó- és véleménnyilvánításhoz, továbbá a művészeti szabadsághoz való jogok szűk körben ugyan, de bizonyos más jogokkal szemben korlátozás alá eshetnek, azzal a feltétellel, hogy az ezeket korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. Ilyen jog néhány másik mellett a gyermekek védelemhez való joga. *Dr. Polt Péter* véleménye szerint⁸⁷ az államnak fokozottan felelősséget kell viselnie e jog védelméért és annak érvényesítéséért.

A Médiatanács szerepe

A Médiatörvény negyedik része alapján a médiaszolgáltatók és sajtótermékek felügyeletét a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) látja el. Az ennek önálló hatáskörű szerveként működő, az Országgyűlés felügyelete alatt álló Médiatanács a korábbi Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) jogutódja, mely ajánlásban teszi közzé az egyes műsorszámok közzététele előtt és közben alkalmazható jelzésekre, illetve a minősítés közlésének módjára

⁸⁷ Polt Péter ea.: A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Egyesület, 1999.

vonatkozó jogalkalmazási gyakorlatának fő elvi szempontjait - amennyiben a kiskorúak védelmével kapcsolatos közérdek vagy a kiskorúak védelmének egységes érvényesülése ezt indokolja. Tagjai tevékenységi körükben nem utasíthatók.

A Médiatanács a Médiatörvény 123.§. c.) pontja értelmében *ellátja a törvényben előírt felügyeleti és ellenőrzési feladatokat - a műsor vagy műsorszám rögzítése vagy a médiaszolgáltató által rögzített műsor vizsgálata, továbbá hatósági megkeresés útján.* Előzetesen, amennyiben a médiaszolgáltató ezt kéri, a Médiatanács a műsorszám kategóriába sorolásáról hatósági határozatot hoz.

8.2. Az Európai Únióban

Magyarország 2004. májusi csatlakozása óta figyelemmel kell kísérnünk az Európai Unió jogalkotását a médiaszabályozás körében is. Éveken át a médiaerőszakot is szabályozó "Television without frontiers" (Televízió határok nélkül) című 89/552/EEC irányelvet (TVWF) követte az európai jogalkotás, mely többek között kiemelten foglalkozott a külföldi televíziók nemzeti szabályozásával, hiszen napjainkban rendkívül egyszerű külföldi adásokat figyelemmel kísérni, azonban jogvitákra adhat okot, ha az ezek feletti joghatóság nem tisztázott. Ez az irányelv több területen összehangolta a nemzeti szabályozást a többi között olyan lényeges kérdésekben, mint a joghatóság kritériumai, a teleshopping, és a kiskorúak védelme.⁸⁸ Az általános elv amit követett, a "hazai állam ellenőrzése", miszerint annak az államnak a joghatósága alá tartozik a műsorszolgáltató, amelyikből sugároz. Ezen irányelvet kis mértékben módosította a 97/36/EC sz. irányelv,⁸⁹ mely célul tűzte ki az amerikai műholdas adók nagyszámú európai térnyerésének visszaszorítását is. Jóllehet a tagállamoknak törvényalkotásuk során figyelembe kell venniük azt, ahogyan a 89/552/EEC irányelv 5. fejezetének 22. cikke, valamint ennek módosítása rendelkezik a kiskorúak védelméről, azért e keretek

⁸⁸ Informatikai Tárcaközi Bizottság (ITB) -

http://www.itb.hu/dokumentumok/zold_konyv/zoldkonyv_8.htm

⁸⁹ "Televízió határok nélkül" c. Irányelvet módosító Irányelv, 1997. június 30.

között maga szabályozhatja a jogalkotását. Ennek betartatása azonban végső soron nem bizonyul egyszerű feladatnak, tekintve, hogy az irányelv megfogalmazása sokszor kódös.

Ezáltal egyszerre ad lehetőséget túlságosan megszorító és kiterjesztő értelmezésre is:

“A tagállamok megfelelő intézkedéseket hoznak annak biztosítására, hogy a joghatóságuk alá tartozó műsorszolgáltatók által nyújtott televíziós adások nem tartalmaznak olyan programokat, amelyek súlyosan károsíthatják a kiskorúak fizikai, értelmi vagy erkölcsi fejlődését, különösen a pornográfiával vagy indokolatlan erőszakkal kapcsolatos műsorokat. Ez az intézkedés kiterjesztendő minden olyan más műsorra, mely feltehetően károsíthatja a kiskorúak fizikai, értelmi vagy morális fejlődését, kivéve ahol az adás idejének megválasztásával vagy bármely más technikai intézkedéssel biztosítható, hogy az adás vételi körzetében a kiskorúak szokásos módon nem hallhatják vagy láthatják az ilyen adásokat.

A tagállamok biztosítják azt is, hogy az adások nem tartalmaznak semmiféle gyűlöletre uszítást faji, nemi, vallási vagy nemzetiségi alapokon.”⁹⁰

A korábban említett módosítással az előző bekezdést kiegészítették a következőkkel, mellyel gyakorlatilag szigorították a korábban támasztott elvárásokat:

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott intézkedések olyan további műsorokra is kiterjednek, amelyek valószínűleg károsítják a kiskorúak fizikai, értelmi vagy erkölcsi fejlődését, kivéve, ahol biztosítható az adásidő megválasztásával vagy más technikai intézkedéssel az adáskörzetben a kiskorúak szokásos körülmények között nem hallhatják vagy nem láthatják az ilyen adásokat.

(3) Továbbá, amikor ilyen műsorok sugárzása kódolatlan formában kerül sor, a tagállamok biztosítják, hogy ezek előtt akusztikus figyelmeztetés szerepeljen, vagy azonosításukat időtartamuk során egy vizuális jelkép jelenléte

⁹⁰ Eur-Lex:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0552:HU:HTML>

8.3. Az Amerikai Egyesült Államokban

Az Amerikai Egyesült Államok jogalkotása közvetlenül ugyan nincsen hatással a magyar és az európai médiára, közvetett hatást azonban véleményem szerint felfedezhetünk: figyelembe véve azt a tényt, hogy a filmkészítés túlnyomó részének termékei a tengeren túlról érkeznek Magyarországra, nem lehet közömbös, hogy az ottani jogi környezet miképpen befolyásolja a médiaipart.

Alapvető különbség hazánk és az Egyesült Államok médiaszabályozása között, hogy utóbbiban a törvényhozás és a bíró alkotta jog a betartandó szabályozás tekintetében egyaránt élesen elkülöníti egymástól a széles közönségnek szánt, ingyenesen fogható úgynevezett szabad sugárzású *broadcast* adókat, és a külön előfizetéshez kötött, szűkebb és célzottabb közönséghez eljuttatott kábelcsatornákat (*cable tv*). Az Egyesült Államok alaptörvényének 1791-es, ma is hatályos első kiegészítése - a *Bill of Rights* első pontja - szerint *“A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népnek a békés gyülekezéshez való jogát, valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából”*.⁹² Látható, hogy a médiatartalom korlátozása itt is az alkotmány által biztosított szólás-és sajtószabadság jogába ütközik. A gyakorlat ezt az ellentmondás ott a következőképpen látszik feloldani: a szabad sugárzás esetében különböző időszavokban a köz (pl. gyermekek) érdekeit figyelembe véve korlátozza az erőszakos jeleneteket – különös figyelemmel az öncélú erőszak bemutatására –, a durva nyelvhasználatot, a szexualitás ábrázolását, és a más módon károsnak ítélt tartalmakat a beszédes nevű, *“A kommunikáció illendőségéről szóló törvény”* (*“The Communications Decency Act of 1996”*) alapján, míg rendszerint az éjjeli időszakban megengedi az ilyeneket is tartalmazó adások sugárzását. A kábelcsatornák esetében azonban

⁹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997L0036:HU:HTML>

⁹² Fordítás: Az Amerikai Egyesült Államok Nagykövetsége, Budapest.
http://hungarian.hungary.usembassy.gov/constitution_in_hungarian.html

ezzel szemben rendkívül széles teret enged a szólás-, a sajtó-, és a művészeti szabadság érvényesülésének, és gyakorlatilag napszaktól függetlenül megengedi szinte bármilyen műsor szórását azon nézők irányába, akik erre előfizettek.

9. A jogon kívüli megoldások a médiaerőszak kezelésére

“A probléma megoldása mindig egy újabb probléma.”

Johann Wolfgang von Goethe

9.1. A V-chip

Az Amerikai Egyesült Államokban a műsorok korosztály szerinti besorolása mellett a gyermekek médiaerőszaktól való távoltartásának elérésére megjelent egy másik módszer is: a *Tim Collings* mérnök által kifejlesztett úgynevezett V-chip, amelynek kezdőbetűje a *violence* (erőszak) szóból ered. Ez egy, a tévébe helyezhető chip, amely arra szolgál, hogy az otthoni televízó ne játssza le az adott műsort akkor, ha az bizonyos okból korhatáros besorolás alá esik, például a tartalma erőszakosságának okán. Ez természetesen számos olyan kérdést vet fel, amelyek megkérdőjelezzik az egész rendszer valódi használhatóságát. Vajon a chipnek blokkolnia kell-e a híradókat is, vagy az amerikai futballt? Hiszen ezek is erőszakos műsorok. Ha nem, akkor mi alapján maradnak ezek ki a sorból? *Kevin Szaflik* szerint⁹³ még ha minden morális és jogi kérdésben egyetértés is születne, amelyre önmagában is kevés esélyt láthatunk, akkor is csak a legújabb készülékekbe lehetne ilyet elhelyezni, és hosszú évekbe telne, hogy a rendszer egyáltalán széleskörűen elterjedhessen. Azonban még így sem gondolhatjuk, hogy a gyermekek nem találnák meg a chip feltöréséhez vezető utat, ha akarnák. A szülők nagy része ugyanis még a televízió és DVD-lejátszó óráját is a gyermekeivel állíttatja be, mert ő maga nem ért hozzá.

Ezzel kapcsolatban azt a kérdést is érdemesnek tartom feltenni, hogy ha ez elterjedne, nem vezetne-e a kívánt cél teljes ellenkezőjének eléréséhez: a műsorkészítők ezáltal esetleg zöld utat kapnának bármilyen, a jelenleginél is durvább erőszakos tartalom gyártására, hiszen ők minden esetben moshatnák kezeiket azzal, hogy a V-chip úgyis meggátolja, hogy az elérjen a gyermekekhez.

⁹³ Kevin Szaflik: Violence on TV: The Desensitizing Of America
<http://www.ridgenet.org/szaflik/tvrating.htm>

Molnár Pál szerint ⁹⁴ “véltetően a családi otthon szelleme, hangulata az, ami a gyereket V-chip nélkül is visszatartja az agresszió bámulásától.” Ezzel el is érkezünk a szülők felelősségének kérdéséhez.

9.2. A szülő és a család, valamint más közösségek szerepe és a mediáció

A gyermek akár pozitív, akár negatív irányú fejlődésében a szüleinek döntő szerepe van. Nincsen ez másképpen a kiskorú médifogyasztása, és az abból való tanulás során sem, ezért fokozott felelősség terheli a szülőket ebből a szempontból is. Nincsen előírás arra vonatkozóan, hogy ki hogyan befolyásolja a gyermeke televíziózását. Kell-e és egyáltalán lehetséges-e tiltani a gyermekeknek azt, hogy bizonyos műsorokat megnézzenek? A második kérdésre legtöbbször nemmel válaszolnak, hiszen lehetetlen minden esetben folyamatos felügyelet alatt tartani őt. Míg a tiltás a legfiatalabbak esetében hatásos is lehet – miközben a célja elérésében ott is kérdéses – addig a kicsit idősebbeknél a visszajára süllhet el a jól ismert tiltott gyümölcs effektus miatt. Amit a gyermek kifejezetten meg szeretne nézni, arra minden bizonnyal talál is módot, hogy megtegye. Az elsőre azonban – tehát, hogy kell-e a szülőnek tiltani azt, hogy a gyermeke túl erőszakosnak tartott műsorokat nézzen – nem tartják ilyen egyértelműnek a választ. Az előzőekből levezethető, felszínes válasz az lehet, hogy magától értetődően nem kell tiltani azt, amit nem is lehet számonkérni. Azonban a jogban sok helyen találunk olyan szabályokat, amelyek betartatása nehéznek bizonyul, ennek ellenére hatásosak, mert alapvetően helyesnek tartjuk őket, így közvetlen fenyegetettség hiányában is betartjuk azokat. Ezt a különböző szülők különbözőképpen ítélik meg, azonban van egy számomra meggyőzőnek tűnő érv: a világ, amely minket körülvesz, nem teljesen békés. Sokszor történnek benne erőszakos események, még ha közel sem olyan sűrűn, és nem is olyan figyelemfelkeltően szörnyű eredményekkel, mint a médiában. Ha azonban ezt elfogadjuk, akkor nem tarthatjuk tökéletes megoldásnak a gyermekek médiaerőszaktól történő teljes elzárását, hiszen akkor minden bizonnyal egy torz képet kapnának maguk elé a világról. Olyat, amely mentes mindenfajta erőszaktól, márpedig ez a kép nyilvánvalóan hamis lenne, és nem biztos, hogy jót tesz bárkinek is valamiféle “álomvilágban” élni.

⁹⁴ Molnár Pál: im.

Szinte minden, a tévézési szokásokat vizsgáló felmérés, többek között *Marina Krcmar* kutatásai is⁹⁵ rámutatnak arra, hogy időben minél többet szán egy szülő a gyermekével való foglalkozásra (beszélgetésre, játékra, éneklésre, meseolvasásra, és a többi hasonló közös programra), annál kevesebbet nézi a gyermek a tévét. Ez logikusnak is tűnik annál az egyszerű ténynél fogva, hogy annyival is kevesebb ideje jut rá. Ilyen módon tehát a szülő elméletileg hatékonyan tudja befolyásolni azt az időt, amit a gyermeke a képernyő előtt tölt.

A következő fontos dolog, hogy a szülő jelentékeny befolyással bírhat gyermekére a médiatartalom kiválasztásánál is, hiszen legtöbbször ő kezeli a távkapcsolót. Számos esetben problémaként merülhet fel, hogy a szülő olyan műsorra kapcsol, ami őt magát érdekli – amely sok esetben erőszakos tartalommal van kitöltve –, ahelyett, hogy olyant keresne, ami a gyermek korának és értelmi szintjének megfelelő lehet.

Itt el is érkeztünk a harmadik – és egyben talán a legfontosabb – ponthoz, mégpedig a médiatartalom megértésének szülő általi segítségéhez és ellenőrzéséhez.⁹⁶ Ezt *Kósa Éva* szerint a *szülői mediáción* keresztül lehet sikerre vinni: ez alapján a szülők illetve a nevelők feladata az, hogy az adott gyermek számára a saját értelmi szintjének megfelelően elmagyarázzák, közvetítsék, lefordítsák a médiában bemutatott történeteket. Szerinte ugyanis “gyakran nem is feltétlenül a tartalom kártékony, hanem a nem megfelelően megértett vagy félreértett üzenetek és ábrázolás lehet romboló hatású.” Ennek tehát gyakorlatilag az a lényege, hogy a médiafogyasztás közben *beszéljék meg* a tartalmat és az eseményeket, még akkor is, ha a szülőnek úgy tűnik, hogy a gyermek valamelyest ért hozzá és véleménye is van róla. Ezzel esély van annak az elkerülésére, hogy a gyermek segítség és magyarázat hiányában esetlegesen valamit félreértve rosszul raktározza el az emlékezetében a látottakat. A gyermek másképpen értik a média

⁹⁵ Marina Krcmar: *Living without the screen: causes and consequences of life without television*. Taylor & Francis, 2009.

(http://books.google.hu/books?id=XevZTEWfCKUC&pg=PA210&lpg=PA210&dq=marina+krcmar+family&source=bl&ots=FFt86U2cNs&sig=cayvf_ZxNobbv_m4WN9anZIBAsQ&hl=hu&ei=E9TETp2fKoPNsgb43N3jCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CB4Q6AEwA#v=onepage&q=marina%20krcmar%20family&f=false)

⁹⁶ Kósa Éva: *A gyerekek és a média*

http://www.mediatudor.hu/download/tudastar_szakmai_rendezyenyek_kiskoru_vedelem.pdf

és

Marina Krcmar: im.

üzeneteit, mint a felnőttek és nem feltétlenül van tudomása a műsorok különböző típusaihoz tartozó formai jellemzők szerepéről. Ennek a problémának azért van jelentősége, mert sokszor nem tudják a gyermekek egységében értelmezni például a film történetvezetését annak teljes hosszában át. A szülő tehát sokat segíthet azzal, ha többek között rávilágít a történet ok-okozati összefüggéseinek lényegére, vagy elmondja, hogy mindez a való életben nagy valószínűséggel milyen eltérésekkel következne be a látottakhoz viszonyítva. Azon gyermekeknél, akikkel ezt a szülők megteszik, nem csak a félelem alakulhat ki kevésbé a médiaerőszak hatására, hanem maga az agresszió is.

Arra a sokak által figyelmen kívül hagyott körülményre, hogy a gyermekek nem feltétlenül értenek meg mindent az erőszakos valamint a más módon rossz példát közvetítő televíziós műsorokból, és hogy a szülőknek és nevelőknek igenis felelősségük van abban, hogy milyen tartalomhoz, hogyan, és milyen segítséggel jutnak hozzá a gyermekek, a szülők figyelmét a Médiatanács jogelődje, az ORTT is felhívta 2008 végén egy sokkoló kampány keretében.⁹⁷ A Testület célja a „Ne a televízió nevelje fel a gyereket” című, kifejezetten felnőtteknek szóló közérdekű reklámkampánnyal bevallottan az volt, hogy meghökkentő módon „felrázza” a hazai közönséget a médiaerőszakkal szemben tanúsított közömbösségéből, ennek megfelelően maguk a társadalmi célú spotok is korhatárosak voltak erőszakosságuk okán, így csak 21 óra után szabadott sugározni őket.

A kampány elkészítésének időszerűségét támasztotta alá az a tény is, hogy 2007-ben „a négy és tizennégy év közötti korosztály naponta átlagosan több, mint három órát (188 percet) töltött a képernyő előtt”⁹⁸ Magyarországon, és ez a szám a Testület tájékoztatása szerint évről évre nő. Az említett adat már csak a mennyiségét figyelembe véve is aggodalomra adhat okot, ráadásul ennek jó részét minden bizonnyal korhatáros tartalmak fogyasztásával töltik el a tizennégy év alattiak (is).

⁹⁷ A gyerekek védelmében a szülőket szólítja meg az ORTT kampánya:

http://www.ortt.hu/hirek.php?hir_id=354

és

Tudatos médiafogyasztás: „Ne a televízió nevelje fel a gyereket!”:

http://www.ortt.hu/oldal.php?menu_id=79

⁹⁸ u.o.

10. Összegzés

“Az emberek nem szeretnek gondolkodni: aki gondolkozik, annak következtetéseket kell levonnia. A következtetések pedig nem mindig kellemesek.”

Helen Keller

A médiáról, az erőszakról, és mindezeknek a gyermekekre gyakorolt pontos és mérhető esetleges jótékony, illetőleg káros hatásáról a különböző vizsgálatok és uralkodó vélemények széleskörű megismerése után, nagyszámú irodalmi utánajárás ellenére is csak körülbelüli fogalmunk lehet. Ezért, “ha annyi sok év kutatás és annyi millió dollár elköltése után sem állunk közelebb a médiaerőszak káros hatásának bizonyításához, akkor vagy a probléma nem létezik, vagy a mérési eszközök elégtelenek.”⁹⁹ A kérdésre keresendő válasz rendkívül időszerű és fontos, amit jól mutat, hogy a téma számos alkalommal kerül szóba úgy a tudományos kutatások, mint a magánbeszélgetések alatt egyaránt.

Meglátásom szerint a probléma forrása lehet az is, hogy a különböző vizsgálatok szinte teljes egészében összemosnak minden fajta, típusú erőszakos filmet, műsort, vagy más tartalmat, teljesen függetlenül az esetleges jelentésétől, mondanivalójától, üzenetétől. Ezeket azután megpróbálják összeségükben értékelni és megítélni, ami torz képet adhat a médiáról, és annak hatásáról is. *Buckingham* példaként említi, hogy “ha azonosnak tekintjük a *Die Hard*-ban (Drágán add az életed) és mondjuk a *Henry, Portrait of a Serial Killer*-ben (Henry – Egy sorozatgyilkos portréja), vagy a *Pulp Fiction*-ben (Ponyvaregény), illetve az *Evil Dead*-ben (Gonosz halott) megjelenített erőszakot, akkor lényegében nem veszünk tudomást a jelentéséről és a céljáról.”¹⁰⁰ Ennek egy másik oldalát sem szabad figyelmen kívül hagyni – legalábbis idősebb gyermekek tekintetében – hogy pusztán fáradtságból vagy unalomból ül le az adott erőszakos film elé, vagy netán azért, mert szeretne belőle bizonyos fogásokat ellesni. Ez utóbbira talán kevesebb a valós példa. Addig, amíg ezekre a tényezőkre nem fordítunk elegendő figyelmet, nehéznek tűnik elképzelni valaha is meggyőző előrelépést az ügyben, nem is beszélve a környezeti és társadalmi tényezők szinte teljes ignorálásának problémájáról.

⁹⁹ Stachó László– Molnár Bálint: im. 104.o. (Rowland 1997.)

¹⁰⁰ David Buckingham: im. 202. o.

A kérdés megoldatlansága azért is tűnik tartósnak, mert a legfontosabb tényezőt, a gyermeket nem sikerült mindez idáig megismerni. Lélektana a kutatók előtt csak körvonalaiban jelenik meg, biztos tudás birtokában nincsenek, márpedig e nélkül a dolgozat elején feltett kérdést kétséget kizáróan megválaszolni nem lehet. Ráadásul ahány gyermek, annyi észjárás, ízlés, érdeklődési kör, gondolatvilág és motiváció, amelyek a részükről mind befolyásolják egyrészt a médiafogyasztást, másrészt annak a rájuk gyakorolt hatását is.

A felnőtt társadalom különböző tagjai is különbözőképpen értékelik a médiában szereplő történeteket: ami az egyik nézőnek botrányosan erőszakos, ezáltal felháborító, azt a másik nem tartja erőszakosnak, és pusztán szórakozásból fogyasztja. Sok esetben az is előfordul, ¹⁰¹ hogy valamit a lányok erőszakosnak fognak fel, a fiúk azonban nem. Így aztán meglehetősen nehéz objektíven és mindenki által elfogadottan állást foglalni az ügyben. Ennek ellenére az embertől elvárható, hogy bizonyítsa, amit állít. Hogyan is lehetne azonban kétséget kizáróan bizonyítani azt, hogy a média valamint a médiaerőszak *nincsen* hatással a gyermekekre? Aligha találhatunk ennek alátámasztására lehetőséget. Így felmerülhet bennünk a kérdés, hogy vajon a tudományban nem azért állnak-e a vitában számosan a “káros” oldalra, mert azt könnyebben bizonyíthatónak vélik?

Ennek kapcsán zárásként megemlíteném az a vizsgálat és annak következményei is, amelyet Császi ismertet. ¹⁰² A Policy Studies Institute (PSI), az Egyesült Királyságbeli Westminster Egyetem független kutatóintézetének munkatársai kérdeztek 78, tíz és tizenhat év közötti, a büntetésüket töltő fiatalok bűnözését a kedvenc tévéműsorokról. Ezt követően ugyanezt a kérdést feltették 500 büntetlen előéletű fiatalnak, és előzetes ellentétes feltevésükkel szemben megállapították, hogy semmilyen különbséget nem fedeznek fel. Mindkét csoport túlnyomó többsége a *Terminátor 2*-t nevezte meg kedvenc filmjeként. Ez tehát nem támasztotta alá a közvetlen ok-okozati összefüggést a médiaerőszak és a való életben történő bűnözés között a fiatalok esetében. Az igazi meglepetés azonban csak ezt követően érte a kutatócsoportot: a megbízók hirtelen eltávolodtak tőlük, a média közömbössé vált eredményeikkel szemben, a törvényhozók még szigorúbb intézkedéseket vezettek be a gyermekek védelmére a médiában. Őket és az

¹⁰¹ Dorr, A. – Kovaric, P. 1980: Some of the people some of the time – but which people? New York, Academic press. In David Buckingham: im.

¹⁰² Császi Lajos: im.

eredményeiket gyakorlatilag *elhallgatták*, vagy azokat relativizálva, illetve lekezelve ismertették. Mindez arra az okra vezethető vissza szerintük, hogy a következtetésük nem illett bele abba az általánosan hisztérikus és erőszakellenes hangulatba, ami a szigetországot övezte a vizsgálat nyilvánosságra hozatala idején.

Azt a következtetést mindenképpen levonhatjuk, hogy a televízió – ahogyan például a számítógép is – nem önmagában üldözendő, és természetesen nem a társadalomban és a világban jelen lévő erőszaknak az eredője. Mint körülöttünk minden, ez is lehet hasznos, az életünket nagyban megkönnyítő találmány, de akár negatív hatással is lehet a gyermekekre és a felnőttekre egyaránt. Ez egyébként a könyvek esetében sincsen másképp, azokat azonban mégsem éri olyan erőteljes kritika. *Newton N. Minow* ügyvéd és egyben az Egyesült Államokbeli Federal Communications Commission – mely a kormány független médiafigyelő szerve – elnöke úgy vélte: “Ha a televízió jó, akkor semmi sem jobb – sem a színház, sem a napilapok, sem a magazinok. Ha viszont rossz, akkor semmi sem rosszabb nála.”¹⁰³

¹⁰³ <http://www.americanrhetoric.com/speeches/newtonminow.htm>

Irodalomjegyzék

Irodalom

1. 7-year-old kills younger brother while imitating pro wrestling. Buffalo News, 1993. július 3.:
<http://www.highbeam.com/doc/1P2-23140794.html>
2. A gyerekek védelmében a szülőket szólítja meg az ORTT kampánya – ORTT:
http://www.ortt.hu/hirek.php?hir_id=354
3. A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre – Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (OFI) 2009.:
<http://www.ofi.hu/tudastar/televizio-hatasa>
4. Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának magyar nyelvű fordítása. Az Amerikai Egyesült Államok nagykövetsége, Budapest.:
http://hungarian.hungary.usembassy.gov/constitution_in_hungarian.html
5. Bakos Eszter: A fiatalkorúak bűnözése és a média összefüggései:
<http://jesz.ajk.elte.hu/bakos42.html>
6. Batzeli, Katerina: Európai Parlament - Jelentés a fiatalkori bűnözésről, a nők, a család és a társadalom szerepéről. Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottság, 2007.
7. Bényei Judit – Szíjártó Imre: Média, erőszak - médiaerőszak. Educatio. 1999/4.
8. Bettelheim, Bruno: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. Gondolat Kiadó, 1985.
9. Buckingham, David: A gyermekkor halála után. Helikon Kiadó, 2002.
10. Császi Lajos: Tévéerőszak és morális pánik. Új Mandátum Könyvkiadó, 2003.
11. Eron, L. D., Huesmann, L. R., Brice, P., Fischer, P., és Mermelstein, R.: Age trends in the development of aggression and associated television habits. Developmental Psychology, 1983.
12. Federal Communications Commission, U.S.A.:
<http://www.fcc.gov/>
13. Frydman, Marcel: Televízió és agresszió. Fordulópont, 1999.
14. Gerbner, George: A média rejtett üzenete. Osiris Kiadó, 2002.

15. Gönczöl K. - Kerecsi K. - Korinek L. - Lévay M.: Kriminológia, Szakkriminológia. Complex Kiadó, 2006.
16. Hall, Stuart: A média és az erőszak. Replika, 1999. március
17. Informatikai Tárcaközi Bizottság (ITB):
http://www.itb.hu/dokumentumok/zold_konyv/zoldkonyv_8.htm
18. Josephson, Wendy L., Ph.D.: Report of the Department of Canadian Heritage, Feb. 1995.
19. Katona Nóra, Szitó Imre: A vizuális médiában megjelenő erőszak hatása a gyermekekre és serdülőkre.:
http://www.szitoimre.com/doc/29_media_eroszak.pdf
20. Kiss Judit: A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre. Új Pedagógiai Szemle 2004/09.
21. Kósa Éva – Vajda Zsuzsanna: Szemben a képernyővel. Eötvös József Könyvkiadó, 1998.
22. Kósa Éva: A gyerekek és a média.:
http://www.mediatudor.hu/download/tudastar_szakmai_rendezyenyek_kiskoru_vedelem.pdf
23. Kósa Éva: Szemben a képernyővel: az audiovizuális média hatása a személyiségre. Eötvös Kiadó, 1998.
24. Krcmar, Marina: Living without the screen: causes and consequences of life without television. Taylor & Francis, 2009.:
http://books.google.hu/books?id=XevZTEWfCKUC&pg=PA210&lpg=PA210&dq=marina+krcmar+family&source=bl&ots=FFt86U2cNs&sig=cayvf_ZxNobbv_m4WN9anZlBAsQ&hl=hu&ei=E9TETp2fKoPNsgb43N3jCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CB4Q6AEwAA#v=onepage&q=marina%20krcmar%20family&f=false
25. László Miklós: Két párhuzamos kutatás eredményei. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület 1999.
26. Marsh, Ian: Sociology - making sense of society. Pearson Education, 2005.
27. Médiatanács:
<http://www.mediatanacs.hu/b>
http://www.mediatanacs.hu/uploads/9/11/13130712862010civ_smtv_hun_hatalyos110803.pdf
28. Minow, Newton N.:
<http://www.americanrhetoric.com/speeches/newtonminow.htm>

29. Molnár Pál: Médiaerőszak. A Misszió című evangélikus magazin, 2002. szeptember.
30. Orsós András: Mindennapi bűnmegelőzés – Média és bűnözés.:
<http://bunmegelozes.wordpress.com/2010/12/16/media-es-bunozes/>
31. Osbourne, Barbara: Media & Values, 62. sz. 1993.
32. Policy Studies Institute, U.K.:
<http://www.psi.org.uk/>
33. Polt Péter: A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Egyesület, előadás, 1999.
34. Ranschburg Jenő: Agresszivitás a képernyőn - Tévé előtt: védtelenül? Fordulópont, I. évfolyam, 1999/1.
35. Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió. Tankönyvkiadó, 1987.
36. Stachó László – Molnár Bálint: Médiaerőszak: tények és mítoszok. Médiakutató, 2003/4.
37. Szaflik, Kevin: Violence on TV: The Desensitizing Of America.:
<http://www.ridgenet.org/szaflik/tvrating.htm>
38. Szilárdy Szilvia: Erőszak és brutalitás a magyar televíziós műsorkínálatban. A Magyar Médiaért Alapítvány, JEL-KÉP 1999.
39. Tudatos médiafogyasztás – „Ne a televízió nevelje fel a gyereket”, ORTT:
http://www.ortt.hu/oldal.php?menu_id=79
http://www.ortt.hu/uploads/9/12/1229967523kampany_200812_hatteranyag.pdf
40. Vajda Zsuzsanna: Mi van a gyerekek és fiatalok agresszivitásának hátterében? Educatio, 1999/4.
41. Varga Tamás: A média hatása a személyiségre. Kandó Kálmán Műszaki Főiskola, 1999.
42. Vetró Ágnes: A televízió hatása az agresszivitásra. A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, 1999.
43. Winn, Marie: Children without childhood. Pantheon Books, 1983.

Felhasznált jogszabályok

1. Magyarország Alaptörvénye
2. Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény, New York (1989), és ennek kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény.

3. 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
4. 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
5. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
6. Az Alkotmánybíróság 30/1992.(V.26.)AB. határozata
7. 89/552/EEC sz. irányelv (“Television without frontiers”)
8. 97/36/EC sz. irányelv
9. Az Egyesült Államok Alaptörvénye
10. The Communications Decency Act of 1996. (Egyesült Államok)
11. Az ORTT 295/1998. (VII. 30.) sz. határozata.
12. Európai Parlament. Jelentés a fiatalkori bűnözésről, a nők, a család és a társadalom szerepéről, 2007. Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottság. Előadó: Katerina Batzeli.